

...,,Cinstim cu emoție memoria nepieritoare a celui mai iubit poet al neamului nostru — Mihai Eminescu. Visul lui de dreptate, de libertate și înălțare a României cintat in vers de aur își află împliniri in strălucirea vremurilor noastre, cind intregul popor, deplin stăpin pe propria-i soartă, construiește o viață nouă — socialismul”.

NICOLAE CEAUȘESCU

Proletari din toate țările, uniți-vă!

CRONICA

2
(467)

Săptăminal politic-social-cultural editat de Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă Iași, anul X nr. 2 (467), vineri 10 I 1975, 10 pagini 1 leu

PERMANENȚA EMINESCIANĂ

Sărbătorirea lui Eminescu se confundă din ce în ce mai mult, cu una a țării întregi.

La primul pătrar de secol, după celălalt veac, de la nașterea Marelui Astru al poeziei române, ne dăm seama cât de intens ne exprimă ca neam, ca aspirații și virtualități, fiul căminarului din Ipotești. Astăzi și în fiecare zi recunoaștem acest adevăr mai puternic decât l-am înțeles sau l-am simțit ieri și oricind, în trecut.

Poezia de azi, ca și poezia de ieri stau în fața fenomenului Eminescu, de o parte și de cealaltă a piscului. primind de acolo lumină și sens, așa cum scinteierile firmamentului își au rațiunea în celălalt Mare Astru: cel al zilei.

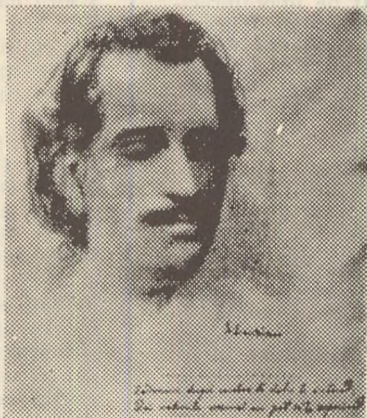
Fără Eminescu, în literatura română nu poate fi ieri și azi. Ce am fi fost fără Eminescu? — se întreba odată cărturarul de adincă luciditate care era Tudor Vianu. „Am fi fost altfel, și mai săraci” — era răspunsul. Confruntarea cu Lucașfărușul a reprezentat și reprezintă, de aceea, oricind, o întoarcere la sursele marii noastre poezii. Ea are darul de a limpezi, de a îmbărbăta, de a întinde punți între conștiințe, stiluri și școli, descoperindu-ne acel simbul comun care ne apropie de superioarele sensuri ale existenței omului, de permanențele neamului, așa cum poate numai la Enescu sau la Brâncuși le mai aflăm potențate.

Ne regăsim întru Eminescu, într-o unime de conștiință și sensibilitate care este a noastră ca popor. Conștiință și sensibilitate aci deșteptate și înmulțite, aci unde ne-am și născut, în jurul arcului carpatin, înăuntru și în afară, și unde vietuim cu vrednicie, aproape de două milenii. Este vrednicia pe care o verifică întreaga istorie românească, cu Basarabii și Mușatinii, cu Horia și domnul Tudor, pînă la măreția prezentului de epopee pe care-l făurim liberi și stăpîni — toți — asupra tuturor bunurilor moștenite din veac sau create în ultimele decenii.

Vrednicia românească, de care s-au izbit altădată, în luptă, și Soliman la Podul Înalt și Baiazid la Rovine, este concentrată acum într-o intensă muncă de creație care devine, pentru un popor liber și independent, însăși condiția sa de existență. Și dacă, odată, domnul Țării Românești își apăra, așa cum a spus Eminescu „sărăcia și nevoile și neamul”, astăzi un popor întreg, demn și cu mintea deschisă spre marile adevăruri ale cunoașterii — își apăra cuceririle pentru care a luptat și a muncit cu încordare, își apăra bunurile, ca și libertatea, independența, ființa sa în istorie.

Întoarcerea noastră, iarăși și totdeauna, spre sursele marii sinteze de suflet și cuvînt pe care o reprezintă Eminescu are darul de a lumina personalitatea globală a omului Eminescu — poetul patriot, militanțul neostenit, creatorul de limbă, gânditorul-filosof al culturii, întruparea a geniului național, venind de demult, din veacurile asezărilor dintii ale strămoșilor și înălțându-se cu Lucașfărușul pe firmamentul permanențelor românești.

CRONICA

Desen de LUCHIAN

Potrivit datelor biografice oficiale, destinul lui Eminescu a început într-un colț al Moldovei de sus, acum o sută douăzeci și cinci de ani. Simbolic însă, Eminescu e contemporan cu închinătorii lui Zalmoxe, cu alcătuitoarii de „țară” de la o mie patru sute și, în aceeași măsură, contemporan al nostru. Destinul său se confundă de peste două milenii, cu acela al pămintului care i-a vegheat existența, marcându-i conștiința și sensibilitatea. Primordiale în gândirea eminesciană sînt normele materiale și psihice legate de specificul românesc. Nimeni nu va putea explica geneza, evoluția și ecourile fenomenului E-

minescu, dacă nu se va fi familiarizat în prealabil cu dimensiunile acestuia, știut fiind că vocabule ca *dor, noroc, farmec, jale, codru, izvor* și altele capătă în context eminescian rezonanțe unice. Un aspect exem-

rior fusese numai schițat. Ne-a descoperit nouă înșine, făcînd să pătrundem mai adînc în istorie, în legendă, în mituri. Liric, epic, suav și polemic, introspectiv și deschis spre natură, pămîntean și astral, i-a fost dat să infăp-

PERSONALITATE - SINTEZĂ

plar al lecției lui Eminescu e capacitatea extraordinară de a investi efemerul, cotidianul și istoria în forme artistice care sugerează perfecțiunea. Personalitate rezumativă, autorul *Lucașfărușului* a ridicat la o nouă putere de expresie ceea ce ante-

tuiască, după ce Cantemir realizase o primă sinteză în cultura feudală, cea dintîi mare sinteză în spiritualitatea românească

(Continuare în pag. 7)

Const. CIOPRAGA

O casă memorială Eminescu?

O casă memorială Eminescu? Sau un muzeu Eminescu? Întrebarea astfel pusă, răspunsul nu poate fi decât afirmativ. Oricare dintre ele ar fi dintre cele mai bine venite înfăptuiri culturale, menite să amintească existența concretă, pe aceste meleaguri, ale cîntărețului lor, mereu prezent în conștiința unanimă a poporului nostru.

Sînt, poate, unii poeți ermetici, care *in petto* consideră perimat mesajul eminescian, prin însuși fenomenul pătrunderii acestuia în straturile largi ale poporului.

De bună seamă, nici unul n-ar îndrăzni să-și mărturisească public idiosincrazia. Nici chiar Ion Barbu n-a cutezat să-și exprime decât între patru ochi, față de subscrisul, convingerea că nu mai e valabil Eminescu și că în toată literatura noastră, nu-i decât unul singur mare:

— Divinul Mateiu!

De la Mateiu citire? Așadar, să ne facem carte de căpății *Craii de Curtea Veche*... cu tristul alai al celor trei sau patru hașgălicuri?

Înființarea unui muzeu Eminescu, dacă nu mă înșel, nu exclude și pe aceea a unei case memoriale, fie la Ipotești, unde s-a născut autorul *Lucașfărușului*, fie la Botoșani, unde a fost botezat și a trăit cîva timp, alături de nefericita Harieta, fie la Constanța, nu departe de fărmlul mării, unde ar fi vrut să-și doarmă somnul de vece, fără a bănuși că amir-tirea lui va dăinui oriunde, pe lumea aceasta, cît va mai dăinui idiomul nostru.

Locul unui muzeu Eminescu nu poate fi însă decât în inima țării adică, în Capitla ei, unde genialul poet și-a trăit anii creației ple-

(Continuare în pag. 3)

Șerban CIOCULESCU

Eminescu

E ochiul lui
atocuprinzător
scăldindu-ne-n lumină
preacurată
poeți ce-au fost
poeți ce au să vină
trași pe a poeziei sale roată

Nicolae TURTUREANU

ROMANUL LUI EMINESCU

Geniu pustiu, romanul de la 18—20 de ani al lui Eminescu, este operă finită și pentru epoca realizării ei, cînd romanul românesc era atît de puțin dezvoltat, surprinzătoare.

Romanul debutează cu o definiție a speței: „Dumas zice că romanul a existat totdeauna. Se poate. El e metafora vieții. Priviți reversul aur al unei monede calpe, ascultați cîntecul absurd al unei zile care n-avut pretențiunea de a face mai mult zgomot în lume decât celălalt în genere, extrageți din asta poezia ce poate exista în ele și iați romanul”.

Avem temeuri să credem că Eminescu se referă la Alexandre Dumas fiul care în *La Dame aux Camélias* era de părere că nu poți crea personaje decât atunci cînd ai studiat mult oameni și-și recunoaște drept unic merit pe acela de a fi scris o istorie adevărată.

„Tot ce nu e posibil obiectiv, susține Eminescu, e cu puțință în minte noastră”, iar „viața este vis”, principii ale romantismului care nu cot trazăc literatura de observație.

(Continuare în pag. 7)

Al. PIRU

„Lacul lui Eminescu” de lângă Ipotești

„Lacul codrilor albastru
Nuferi galbeni îl încarcă
Tresărind în cercuri albe
El cutremură o barcă”

Retența culegere îngrijită de Aurelia Rusu are darul de a umple un gol în bibliografia eminesciană, dată fiind, în genere, relativ slabă preocupare de a publica altceva decât poezia sau proza, dată fiind totodată și raritatea unor ediții serioase ca cele ale lui Scurtu, Crețu sau Murărașu. Nu este în intenția acestei cronici discutarea criteriilor ediției, aflate la primul ei volum, și nici de a cuprinde, fie și la modul enunțativ bogăția publicisticii lui Eminescu. Operația a făcut-o, sistematic și relevant, Aurel Martin, prefațatorul volumului, într-un studiu care depășește, ca referințe, materiale incluse în această ediție și se ridică la o privire sintetică asupra conceptelor de civilizație și de cultură la creatorul **Lucafărului**. Am intenționat doar să mă oprise la prima secțiune a acestui prim volum, care cuprinde articole literare, profiluri, recenzii, renunțând la discutarea celei de a doua părți, compusă din „cronici și notițe dramatice” și, în Addenda, din traducerea după **Arta reprezentării dramatice dezvoltată științific și în legătura ei organică** de hegelianul Enric Theodor Röttscher.

Oricine trece prin contribuția teoretică a lui Eminescu are, pe urmele lui Călinescu, tendința de a privi la dimensiunile exacte, fără supra-licitările anterioare care nu adăugau nimic operei unui poet genial prin opera sa. Așadar, privind cu maximum de spirit critic activitatea diseminată între 1870 și 1883 prin periodice ca „Albina”, „Familia”, „Curierul de Iași”, „Timpul” și observând partea, totuși minimă, de partizanat sau convenție, nu se poate să nu ne oprim la organicitatea care prezidează gândirea poetului, organicitate vizibilă și în cea mai aparent neînsemnată notiță, sau în consemnările cu caracter de necrolog. Pentru Eminescu lupta de constituire a literaturii naționale nu e nicicând terminată, ea este o parte din lupta mai largă de formare și preservare a întregii suprastructuri izvorite din realitățile țării: „Creдем că nici o literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decât determinată ea însăși la rîndul ei de spiritul aceluia popor, întemeiată adevărat pe baza largă a geniului național. Aceasta nu e adevărat numai pentru literat, ci se aplică tot atât de bine la legiutor, la istoric, la omul politic.” (**Novela din popor de Ioan Slavici**). Consecvent acestor idei Eminescu elogiază fără răgaz, din literatura generației afirmate anterior, pe Negruzzi, Bălcescu și Alecsandri, iar, dintre contemporani, ca afirma-

re, pe Odobescu, Creangă, Ispirescu. El nu obosește să laude din aceleași rațiuni, pe mai puțin cunoscutul Constantin Bălăcescu, pentru că a scris „firește”, „alături cu direcția străină în idei și forme inaugurată în acel oraș” (București) și va denunța cu vehemență, în stilul „Daciei literare” tot ceea ce i se pare că alterează specificul național. Eminescu cheltuiește aceeași gravitate și aceeași combustie, indiferent de mărimea obiectului, atunci cînd e în joc cauza literaturii naționale. De aceea, el vituperază un modest „Colecător literar pentru ambele sexe” de la Piatra Neamț fiindcă, în loc de a culege formule „caracteristice ale gândirii poporului român”, publica traduceri de scrieri proaste care „corup literatura”, de aceea nu mai puțin modesta foale „Globul”, de literatură populară, e luată în primire, pentru că are, aproape în exclusivitate, „articoli traduși”.

Puțini sînt contemporani cu păreri atât de riguroase și de judicioase fundamentate în privința limbii. Eminescu nu a fost doar creatorul de geniu cu „simțul” limbii, el a cunoscut-o științific în aspectele ei sistematice sau în devenirea istorică. Pericolul pe care îl vedea planînd asupra literaturii nu era mai puțin și un pericol pentru limbă și scriitorii reprezentativi pentru geniul național reprezentau totodată modele de expresie literară și artistică. Imprăștiate, opiniile lui Eminescu se adună și aici într-o bine încheiată concepție. În necrologul dedicat lui Fr. Diez, el elogiază meritele învățatului care a dovedit științific latinitatea noastră, împotriva „basmelor” despre originea slavă a limbii, combătute naiv de „școala veche a filologiei românești”. Pentru Eminescu, textele vechi bisericesti sînt neconcludente ca imagine asupra limbii române, întrucît sînt calchiate sintactice și lexical după originale slavone sau grecești. În schimb, actele oficiale sau particulare sînt probante pentru istoria limbii iar Hasdeu, altfel privit cu reținere fiindcă are o „nemărginită închipuire despre sine însuși”, e felicitat pentru **Cuvențele bețării**. Intrucît limba noastră e „veche” și „staționară”, încercările filologilor de a o schimba sînt imposibile și inutile, caracterul ei romantic menținîndu-se cu toate influențele primite. Eminescu pledează, ca și Maiorescu, pentru ortografia fonetică, iar în problema raportului dialectelor cu limba literară („cultă”, după propria-i expresie) nu avem decât de citat, fără a schimba vreo virgulă: „Deși noi nu avem dialecte în înțelesul strict al cuvîntului, totuși plantele reale ale graiului viu

sunt toamai acele moduri de a vorbi din deosebitele părți ale românimii întregi. Aceste dialecte stau în același raport cu limba scrisă, ca și mulțimea concretă de ființe organice ce același fel, însă totuși deosebite între ele, cu chipul zugrăvit într-un atlante, în care caută a se rezuma toate semnele caracteristice ale speciei ca atare, lăsîndu-se la [o] parte ceea ce e individual sau accidental. Limba cultă a unui popor e așadar o abstracțiune și o unealtă artificială, comparată cu dialectele vii și totdeauna în mișcare a poporului” (**B. Petriceicu Hasdeu, Cuvențele bețării**).

Eminescu a avut un adînc sentiment al istoriei care l-a făcut să cunoască și să se identifice cu interesele fundamentale ale poporului. Aceasta i-a permis să ierarhizeze totdeauna ideile în dezbateri și să nu piardă din vedere elementul esențial. Subscriind, alături de Maiorescu și de alți contemporani, la necesitatea unei limbi corecte și reprezentative în toate provinciile locuite de români, el nu acopere de ridicol pe cei care, siliți de împrejurările istorice, nu au putut folosi o limbă română clasică, fiindcă nu au avut de unde să o învețe. În 1870, cînd avea doar 20 de ani, Eminescu apăra, împotriva lui Petrino, Societatea pentru cultura și literatura poporului din Bucovina, care a înțeles să rămînă alături de popor, chiar dacă modul a fost „defectuos” (polemica are în vedere problemele limbii). Iar în același articol, **O scriere critică**, înaintași trecuți de Aron Pumnul în **Leptariul** său sînt priviți în semnificația istorică și morală a întreprinderii lor culturale, în termeni care pot sluji de preambul pentru a comenta **Epigonii**: „Dacă apoi leptariul e esagerat în laude asupra unor oameni, ce nu mai sînt, cel puțin aceia, mulți din ei, au fost pioniri perseveranți ai naționalității și ai românismului — pioniri, soldați gregari, a cărora inimă mare plătea poate mai mult decît mintea lor, e adevărat! — care însă de nu erau genii, erau cel puțin oameni de-o erudiție vastă, așa precum nu există în capetele junilor noștri dandy”.

Volumul de **Articole și traduceri** ne îndeamnă să medităm asupra publicisticii eminesciene care, oricît l-ar fi sustras pe poet de la marile sale proiecte, l-a obligat să se pronunțe într-o mare diversitate problematică. Și Eminescu a investit în tot ce a făcut forța personalității sale, fiecare cuvînt scris a purtat pecetea adevărului și a unor stabile și indestructibile convingeri.

Liviu LEONTE

Noi date despre un „izvor” al lui Eminescu

Într-un articol publicat în revista **Cronica** (an. V, nr. 30 (206) din 7.1.1970, p. 9) am încercat o analiză a celor „trei izvoare” ale lui Eminescu, așa cum ne apar ele în poemul postum **Cărbile** — o compunere de Iași, cca 1876, după Perpessiciu — concepută de poetul nostru ca un omagiu adresat lui Shakespeare, „jubitei” și unui alt „înțelept” — acesta din urmă rămas pînă în ultimul timp neidentificat.

În articolul menționat am sugerat posibilitatea identificării a celei de-a doua călăuze „înțelepte” a lui Eminescu cu **Buda**, în dezacord cu aserțiunile unor glosatori, ca M. Ciurdariu și D. Murărașu, de pildă, dintre care ultimul, fără să supună unui examen atent și alte texte eminesciene, se pronunță apodictic: „înțeleptul este Schopenhauer”.

În cuprinsul restrîns al contribuției anterioare, propunîndu-ne să descifrăm tonalitățile-cheie ale poemului, în totalitatea lui, nu am putut argumenta, în mod particular, pe temeiul textelor, aserțiunea noastră, în sensul identificării „izvorului” în cauză cu Buda, prin extensiune cu înțelepciunea brahmană și indică, atît de prețuită de Eminescu. De altfel, dificultatea provine în primul rînd, din faptul că, în timp ce primul „izvor” — Shakespeare și cel de-al treilea „maestru” — personificat de „jubită” sînt clar marcate la Eminescu de date care nu mai comportă nici o îndoială, cel de-al doilea „izvor” este numit doar aluziv, o singură dată, în două versuri ca acestea, asupra cărora poetul nu mai revine:

„Mai am pe-un înțelept... cu acela iară
Problema morții lumii o desleg”.

Această împrejurare ne-a determinat să parcurgem, din nou, opera lui Eminescu pe urmele enigmaticului al doilea „izvor”.

G. Călinescu a rostit și în această privință unele judecăți călăuzitoare care ne deshid perspective înțelegerii lucrurilor dintr-un unghi adecvat, căci genialul exeget notează: „Poetul tindea să creeze un univers în semicerc. Pe acest semicerc, avînd ca orizonturi nașterea și moartea lumii, între care se întinde arcul istoriei universale, și-a înserat proiectele”: — constatare ce concordă și cu rezultatele cercetării noastre, conducînd la relevarea momentului thanatofil la Eminescu, poetul lăsîndu-se, nu o dată, pradă „voluptății morții” ce-i îngăduie, în reprezentările lui, reintrarea în „veșnicul repaos”.

Opțiunea pentru explicarea unui „izvor” schopenhauerian în „problema morții” nu s-ar justifica decît parțial și, în orice caz, tot apelînd la un „izvor” primordial care nu poate fi decît tot doctrina lui Buda, de unde s-a inspirat, în bună măsură, și metafizicianul german. Textele schopenhaueriene, fundamentale, din **Lumea ca voință și reprezentare** unde problema morții este dezbătută sînt puțin numeroase și relativ restrînse, ca, de pildă, capitolele intitulată: „Despre moarte și raportul ei față de indestructibilitatea voinței noastre în sine” și „Cu privire la negarea voinței de a trăi” cu precizarea că, și în aceste cazuri, accentul demersului

filozofic cade pe „voința de a trăi”, nu pe „setea de repaos”. Considerațiile pe care le face aici Schopenhauer se întemeiază, la rîndul lor, pe datele filozofiei grecești: „moartea este adevăratul geniu inspirator sau musagetul filozofiei, motiv pentru care Socrate a definit filozofia ca un gînd continuu despre moarte” (**thanatou melété**) — apostolul pesimismului conchizînd: „greu, cum se vede, s-ar putea filozofia fără gîndul morții” — parte, bizuindu-ne pe doctrina budistă „despre moartea și viața, fără început și fără sfîrșit”. Ca, în alt loc, din același capitol, filozoful german să aducă o precizare, extrem de importantă pentru elucidarea problemei ce o cercetăm afirmînd textual: „învățătura ezoterică a budismului nu e propriu-zis o metempsihoză ci o palingenezie pe o bază morală” în concordanță cu sensul atribuit palingenezei în cărțile înțelepciunii brahmane: „în lanțul veșnic reînnoit al existenței pămîntesti, cine moare fără a renaște?” — cu evidențierea, în continuare, a elementului etic al învățăturii budiste: „Dar numai acela e socotit că într-adevăr s-a născut aici pe pămînt, care strălucește cel mai tare între ai săi”.

Este incontestabil că Eminescu a luat cunoștință de aceste texte atît direct de la sursă, cît și prin intermediul paginilor lui Schopenhauer, studiate cu pasiunea și asiduitatea cunoscută.

Însă, pasaje edificatoare din poemele sale și cu deosebire din variantele **Lucafărului** ne îndreptătesc — credem — să vedem în gîndirea indică și nu în filozofia lui Schopenhauer „izvorul” primar al gîndurilor sale în problema „morții lumii”, răsfrîntă atît de des și adînc în opera sa, în versuri, ca și în proză. Este învederat însă că, și în acest caz, Eminescu procedează convergent și sincretic în captarea imaginilor și ideilor, contaminînd mai multe „izvoare” și dîndu-le amprenta personalității sale artistice unice, cum probează stihurile acestea dintr-o variantă a **Lucafărului**, unde pe fundalul „extincției” budiste se întrevă și idei schopenhaueriene:

„Și basmul trist al stingerii
Părere-i și poveste”

versuri, completate, în alt loc și de ideea palingenezei, la scară cosmică:

„Dar vis e tot și vis sîntem
Căci ce e pururi fața
E moartea din care vedem
C-a răsărit viața”.

Mai revelante sînt, credem, în sensul aserțiunilor noastre, următoarele strofe, tot din **Lucafărul**, unde sînt numiți, în prima strofă, **Buda**, ca înțelept pămîntean, iar în cea de-a doua Brahma, zeul suprem al panteonului indian, simbolizînd principiul creator și re-născător al vieții:

„Și dacă vrei să fii un sfînt
Să știi ce-i chinul, truda,
Îți dau un petec de pămînt
Ca să te cheme Buddha” —

Grigore TANĂSESCU

(Continuare în pag. 8)

Au trecut mai mult de nouă decenii de la apariția ediției princeps a **Poeziilor** lui Eminescu, ediție întocmită de Maiorescu și tipărită în decembrie 1883 la București. O scrisoare a criticului, puțin cunoscută chiar istoricilor noștri literari, fixează nu numai data exactă a acestui moment crucial al culturii noastre moderne, dar și unele preferințe asupra culegerii pe care o îngrijea Maiorescu, pe care o citise de mai multe ori în corecturi, avînd deci proaspăt în minte tezaurul poetic difuzat prin tipar în lumea cititorilor, în istoria literelor românești. Sînt de reținut, cîteva rînduri din scrisoarea lui Maiorescu, concomitentă cu apariția ediției princeps, către Olga Călinescu (publicată de Aug. Z. N. Pop în **Noi contribuții documentare**): „...rămăsese vorba să vă aduc odată poeziile lui Eminescu, pe care eu unul îl țineam și îi țin de cel dintîi poet al României... Mi-a venit gîndul că ar fi mult mai bine, odată adunarea făcută, — să le intrînesc într-un volum și să le fac astfel mai accesibile tuturor iubitorilor de literatură. Subt această formă dar vă rog să-mi dați voie a vă oferi poeziile lui Em. în unul din primele exemplare ieșite din tipar. Poate cetînd din alăturatul volum poezii ca cele de la pag. 1, 5, 14, 61, 79, 87, 109, 139, 191, 251, 267 și 277 veți consfinți și d-voastră părerea subsemnatului”.

Deschid deci volumul meu din ediția princeps și citesc titlurile acestei selecții maioreștiene din **Poeziile** lui Eminescu, poemele care i-au plăcut cel mai mult criticului exigent: **Singurătate, Lasă-ți lumea la uitată, Ce te legeni, codrule, Sonet (Veneția), Adio, Iacul, O, mamă, Pe lingă plopii fără soț, Mai am un singur dor** (ultima variantă), **Iar cînd voi fi pămînt, Satira (Scrisoarea) III, Satira IV, Lucafărul**. Maiorescu reținuse deci 12 poeme de excepție din ediția princeps pe care o publica la 22 dec. 1883, aceasta e și data scrisorii citate.

Au apărut de atunci multe ediții, îngrijite de erudiți cercetători ai operei poetului (I. Scurtu, Ibrăileanu, Botez, Bogdan-Duică, Călinescu etc.), dar numai ediția academică Perpessiciu din 1939, rod al cercetării îndelungate a manuscriselor, cu orînduiala variantelor cronologic, pentru a putea vedea creșterea în timp a operei și definitivarea poemelor cunoscute, a făcut autoritate și s-a impus ca un monument de cultură, sinteză de erudiție în amplele comentarii din cele 3 volume mari (1939—1944), izvor documentar pentru toate cercetările importante de la noi și din străinătate din ultimele trei decenii. O revizie a textului a intervenit în 1964, cînd Perpessiciu a tipărit **Opere alese**, 3 volume, la 75 de ani de la dispariția poetului; unele retușuri, reflectînd în parte rezultatele cercetărilor mai recente asupra textului eminescian, au ameliorat ediția academică din 1939 în anul în care apărea o ediție critică a prozei literare și se definitivau pentru tipar **Dicționarul limbii poetice a lui Eminescu** pe care un grup de cercetători l-am lucrat din inițiativa și sub conducerea lui Tudor Vianu, începînd încă din 1956 (la extragerea fișelor, a materialului documentar au lucrat și Vladimir Streinu, Șerban Cioculescu, Ion Crețu, Ion Dumitrescu). Cu acel prilej s-au recontrolat sursele și autenticitatea textului ediției academice, iar Ion Crețu a publicat în revista „Limba română” o serie de rectificări, pledînd pentru respectarea specificului regional, arhaic, chiar ortografic, al scrisului eminescian (**calare, vadană, astfeli, fantasie, vedé, avé** etc.). Flora Șuteu a adăugat alte propuneri documentate pentru unele rectificări necesare. În final, s-au redactat 5 tabeluri de rectificări ale textului eminescian, publicate ca anexă la **Dicționarul Eminescu**, mergînd pe linia respectării totale a specificului limbii lui Eminescu, modernizînd numai aspectul ortografic, dar acceptînd chiar grafii ale rostirii regionale, populare: **ceri (cer), pept, petre (pietre), dascal, vra, galbăn, pin (prin)** etc.

O ediție nouă a poeziilor eminesciene a publicat, în 3 volume, cunoscutul cercetător și editor al operei poetului, D. Murărașu, preocupat și el de exactitatea textului, de autenticitatea scrisului eminescian, în același timp oferînd un cadru nou pentru cunoașterea aprofundată a creației marelui nostru poet: antumele și postumele sînt așezate cronologic, la rînd, antumele fiind tipărite însă cursiv. Editorul a acceptat numeroase rectificări, dar, inconsecvent, a respins unele corecțiuni majore care se impuneau, mergînd astfel tot pe vechea linie a editorilor anteriori. Ca în **DE (Dicționarul Eminescu)**, D. Murărașu admite pe **șagalnic, vadană, pintre, perindează, pœrau** (=piereau, în loc de **pœreau**, cum propusese și V. Buescu acum un deceniu la Simpozionul internațional Eminescu de la Veneția), **orizonul, sprincene**, dar lasă neschimbate: **arborelui** (și trebuie **arborului**), **luna cum** (=luna ce...), **păsări** (=paseri), **vechimii** (=vechime), modernizînd, ca în ediția din 1964, toate genitivele feminine în -ei din „**Epigonii**”: **lunii, țării, durerii, sperării, deșteptării**. — deși Eminescu atunci, ca uneori și mai tîrziu, chiar în „**Timpul**”, scrisese: **lumei, țarei, durerii, sperării** etc.

Spre deosebire de edițiile poeziilor, proza poetului s-a bucurat de o atenție mai susținută din partea editorilor, atît proza literară editată în 1964 cît și cea publicistică. Specificul eminescian e respectat în **Proza literară** și în pronunțare: **calca, imparat, naframă, avé, vedé, fer, pept, petre (pietre), ceri (cer) grajdi, orce, orcit**, dar au fost transcrise literar, ca azi: **călcăi, întăi, carbune, resfira, crișmă, luminare, sprincene, strimt, expresiv, cauză, filosofie, visionar**. Ediția din 1964 s-a tipărit în aproape o sută de mii de exemplare, deci o ediție populară, și nimeni nu a protestat contra acestei restabiliri a autenticității textului eminescian. Antologiile din proza publicistică, din cronicile și traduceriile lui Eminescu (ultimul volum: **Articole și traduceri**, ed. Minerva, 1974:

GH. BULGAR

(Continuare în pag. 6)

O casă memorială sau un muzeu

EMINESCU?

Implinirea a 125 de ani de la nașterea lui Mihai Eminescu prilejuește și o meditație asupra locurilor care păstrează memoria poetului. Intre ele, o poziție eminentă ar trebui să ocupe casa de la Ipotești. Plecând de la faptul că înfățișarea ei actuală nu mai are aproape nimic din autenticitatea originară, Cronica a inițiat o anchetă privind o casă memorială Eminescu. Publicăm în acest număr câteva opinii, cu mențiunea că revista va sta oricând la dispoziția celor care vor să-și spună cuvântul în această problemă de interes național.

(Urmare din pag. 1)

oare, unde s-a revelat ca un tot atât de neîntrecut publicist, în presa cotidiană și unde la mormântul lui, e străjuit de o glorioasă gardă de onoare, a rămășițelor celor mai de seamă scriitorii români.

Cum văd acest muzeu? L-aș vedea ca un vast Cămin al Scriitorilor, în care și-ar avea sediul, într-o aripă, asociațiile profesionale respective, în alta, camerele de primire pentru scriitorii veniți din provincie sau fără domiciliu, iar în centrul său, sălile de spectacol, cele de lectură și o expoziție permanentă, din care să nu lipsească reproducerea integrală a manuscriselor eminesciene, datorite de Titu Maiorescu Academiei Române. În acest fel, scriitorii români ar avea o casă a lor, așa cum și-ar fi dorit-o poate și Eminescu, dacă ar fi trăit, nu într-o țară de șase milioane și jumătate de locuitori, ci în România zilelor noastre, iar înșuși exponentul cel mai autorizat al geniului național ar fi găzduitorul și patronul breslei, în Casa sa, după ce Bucureștii de altădată l-au recunoscut pe veșnicul peregrin și nici o placă nu mai poate aminti nopasul lui trecător, la vreunul din domiciliile lui provizorii.

Restaureze-se deci casa de la Ipotești! poate și aceea din Botoșani, unde au muccenicit alături, Mihai și Harieta! Mai ales, însă, dacă visul poate prinde trup, ridice-se falnic această Casă a Scriitorilor, în miezul căreia să vegheze ca o tortă nestinsă, Muzeul Mihai Eminescu!

Serban CIOULESCU

AMATORISM REGRETABIL

Casa de la Ipotești, așa cum o vedem acum, este un fals enorm, izvorit din... cele mai bune intenții. Întreprinderile de construcții și-au făcut datoria cu vîrf și îndesat, durind un fel de clădire școlară tip Spiru Haret. Asta nu-i casa lui Eminescu. Mă duc la Ipotești pentru a pune o floare pe mormîntul părinților, pentru a asculta foșnetul bătrînilor salcîmi, pentru a ghici răsfrîngerea cerului senin. „In lacul cel verde și lin...” și intru cu nespusă strîngere de inimă în clădirea ce prin nimic nu aparține lui Eminescu. Și nu izbutesc a înțelege cine și cu ce drept și-a permis să ignore fotografiile de epocă, ridicînd altceva pe un loc atît de sfînt. Acel cineva a lărgit ferestrele. A inventat un briu de cărămidă ca la gara din Podul Iloaiei. A sofisticat pridvorul, adăugîndu-i niște mofuri din lemn arcut. A înlocuit modesta scară din lemn cu o altă, din beton zdravăn. A înmulțit numărul stîlpilor de sprijin, în conformitate cu normative contemporane de protecția muncii și P.C.I. Și așa mai departe. Oare cînd vom înțelege că a restaura o casă memorială nu înseamnă a o preschimba în clădire locuibilă confort I îmbunătățită? Ceea ce s-a făcut de-a lungul anilor la Ipotești înseamnă amatorism regretabil. Marea măiestrie a restauratorului decurge nu din temeinicia cîrpiții spîrturilor din tencuială, ci din capacitatea de a fixa și păstra în vezi chipul scorojit al zidului de la intrare. Deși oarecum prea sclivisită, bojdeuca lui Creangă din Tîcîu este mult mai aproape de ceea ce s-ar putea să însemne o restaurare cu intenție evocatoare.

Decamdată, la Ipotești, nu avem o casă Eminescu.

Dar — spunea cineva — adevărata casă memorială Eminescu este ROMANIA. Să ne pîndim cum s-ar putea pune corespunzător în valoare fiecare loc, fiecare casă capabilă să vorbească prin și peste veac. Adică, marcîndu-se nu numai prin stereotipele plăci de marmură trecerea poetului și pe la Tribunalul din Botoșani, și la Schitul Agafton, și-n pridvorul bisericii de lemn de la Blaia, și prin clădirea din Alba Iulia... și prin

fostul hotel din Giurgiu, și prin sala „Reduta” din Brașov, și prin casa din Sibiu, și la Teatrul din Lugoj, și la cel din Oravița și prin casa Pascaly din București și prin turnul de la Putna și în Iasul întreg și prin casa Lungulesei din Văratec și la toate gazdele din București (str. Speranței, Piața Amzei, str. Segmentului, curtea mănăstirii Caimata, str. Buzești, str. Enei) și prin casa Maiorescu (adică, locul, deoarece am auzit — doamne!! — că vechea clădire deranja pe un tovarăș arhitect) și — de ce nu? — casa Șuțu și locul „băilor” de la Repedeș... și tot așa... și tot așa... fiindcă avem un unic mare domn al poeziei și sintem datori să-l cinstim cum se cuvine.

Mircea Radu IACOBAN

O VATRĂ SPIRITUALĂ

Reconstituirea Complexului memorial de la Ipotești: iată un deziderat pe care Muzeul literaturii române l-a enunțat și reclamat ori de câte ori s-a ivit prilejul. Amintesc că ultima „campanie” pe care a susținut-o regretatul Perpessicius, cu puțin înainte de moarte, a fost — și s-ar fi putut altfel? — „Campanie pentru Ipotești” — cum se numea articolul publicat în primul număr din 1971 al Revistei Muzeelor. La 15 ianuarie 1972, Muzeul a reactualizat apelul, inițind o dezbateră științifică pe marginea ultimelor revelații documentare legate de începuturile biografice ale lui Mihai Eminescu.

Mărturisim însă, acum că gîndurile noastre vizau ceva mai mult decît „reorganizarea” casei memoriale. Se impune, firește, ca o condiție liminară, reconstituirea vechii locuințe a Eminescienilor, înlăturîndu-se impresia falsă ce o pot contracta vizitatorii neavizați că actuala clădire ar avea ceva comun cu casa care a lezărât visurile copilăriei poetului. (Din fericire, dispunem de fotografii de epocă și de diverse mărturii care pot constitui un fir al Ariadnei). Dar numai atît? N-ar trebui să se restaureze, totodată, și, în cîteva dintre elementele caracteristice, panoramicul așezării? Banăoară, turla și bisericuța din apropiere — așa cum pot fi văzute în macheta expusă la Muzeul literaturii române, în sala Eminescu. Sau aspecte ale priveliștilor naturii — aici sursa documentară constituind-o înseși versurile eminesciene ca, bunăoară, poemul postume „Copii eram noi amîndoi” sau „Fiind băiet pături cutrele-ram”. Perpessicius — îndatnat visător — reclama chiar reconstituirea iazului și a insulei robinsonniene de după dealul Cătămăreștilor.

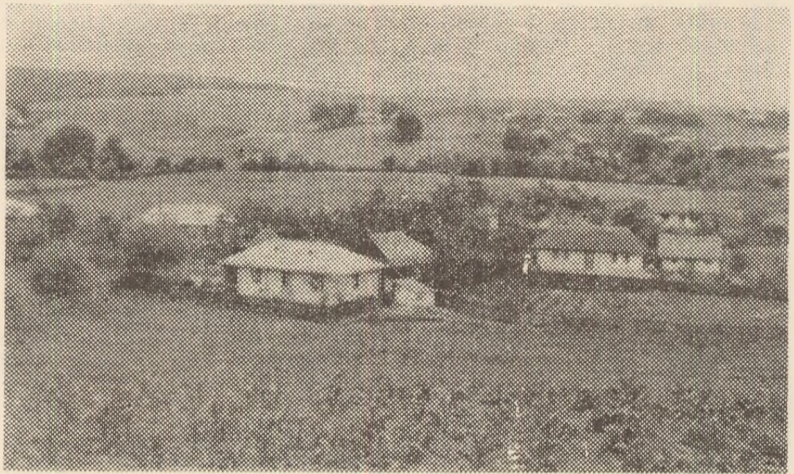
Recunosc: menționînd astfel de proiecte nu mă gîndesc deloc că ele ar putea fi înfăptuite doar cu entuziasmul forțelor locale — oricîtă încredere as avea (și am) în actualii diriguitori ai treburilor culturale din județ. Se cere, cred, o cooperare a eforturilor în plan național, care să-i asocieze pe istoricii literari cu arhitecții, pe arhivarii și documentariștii cu restauratorii de prestigiu. Și asta prin studii temeinice, măsurate nu prin luni ci, evident, prin ani.

Cel mai mare rău îl poate aduce, aici, lucrul în pripă, improvizarea de soluții, simulacrul științific.

În ceea ce privește expoziția muzeală, aș dori să mi se permită să fac un apel spre a se pune capăt sistemului rudimentar prin care casele noastre memoriale sînt înțesate de panouri cu fotografii, împiedicîndu-te să trăiești atmosfera evocatoare — țesută din varii și unice vestigii. Așa cum s-a procedat în alte cazuri, fericite, expoziției documentare trebuie să i se găsească loc într-o clădire separată (o construcție în stilul arhitectonic al așezării sau chiar una foarte modernă), unde să fie găzduite și festivitățile literare organizate periodic, după cum ar trebui să devină și sediul unui centru documentar. Și de ce n-ar putea să ia ființă și un buletin al Ipoteștilor care să publice studiile eminescologice, realizate la noi și în străinătate (asa cum face Muzeul Tolstoi de la Iasnaia Poliana sau societatea Jean Jacques Rousseau din Geneva)?

Casa de la Ipotești, dărîmată în 1924

Ipotești (vedere generală)

Sau mă las cumva contaminat de visări poetico-romantice? N-ar fi de mirare, dat fiind subiectul discuției noastre. Să nu se uite, însă, că e vorba de vatra spirituală a Luceafărului poeziei românești care se cuvine să devină nu numai obiect de pelerinaj sentimental ci și de pelerinaj cultural-științific, în sensul integral și grav al cuvîntului.

AL OPREA

RESPECTAREA CADRULUI POETIC

Un muzeu cu profil memorial literar trebuie să aibă personalitate, să reflecte viața și activitatea scriitorului în anumite etape. De aceea se impune ca în reconstituirea muzeistică să se respecte „cadrul poetic”, elementul de autenticitate. Muzeul trebuie să aibă mister, solitudine, creîndu-i vizitatorului impresia că totul e o reoglîndire în mare măsură a unei epoci. Pentru redarea cadrului se cere să se urmărească cu multă atenție îmbinarea armonioasă între piesele de muzeu, acel echilibru în prezentare, ceea ce va contribui ca atenția vizitatorului să fie mereu trează, să găsească în sălile lui adevărate frumuseți, acele pietre scumpe măiestrit tăiate, cu neașteptate și sublimă scîpîri.

Organizarea după principiile autenticului a Casei memoriale „M. Eminescu” de la Ipotești constituie desigur o îndatorire nobilă a tuturor oamenilor de cultură din patria noastră. Pentru a realiza

acest sfînt lăcaș, se cere ca în acest loc să fie expus tot ceea ce e mai semnificativ în viața și opera marelui poet. După modesta mea părere cred că trebuie să se reconstituie cu grijă toate încăperile, să se dea prioritate a celei ambianțe interioare, criteriilor afective. Deci, se impune, ca de la început, să se restaureze cu minuțiozitate acel cadru de epocă al casei, lucrare care trebuie încredințată unor specialiști cu experiență, cu o înaltă pregătire muzeologică și mult curaj. E necesar să se cerceteze cu mare grijă cele mai mici amănunte, de la culorile pereților, a ornamentelor din interior și pînă la obiectele de mobilier care vor fi expuse în Muzeul din Ipotești, redîndu-se veridic vremea copilăriei lui Eminescu.

Desigur, că se va ridica problema că multe piese nu se mai găsesc. Pe baza unor cercetări minuțioase se impune să se caute cu atenție deosebită orice mic obiect din familia Eminescu, fiindcă am convingerea că unele lucruri se mai păstrează pe undeva. Și fiindcă vorbeam de curaj, sînd de părere că unele piese de mobilier vor putea fi confecționate după cele originale.

Sistemul de expunere al obiectelor de muzeu în casa de la Ipotești trebuie să se facă cu cea mai mare grijă. Să se evite pe cît posibil unele procedee moderne ca: panotare, texte explicative, etichete, lumina de neon ș.a., iar vitrinele să fie confecționate în stilul epocii ca să nu se știrbească

Bustul poetului (Ipotești)

că cu nimic din cadrul poetic. Casa de la Ipotești trebuie să redea acel univers eminescian din epoca respectivă.

Pentru că aici se vor organiza diferite acțiuni cultural-educative privind viața și opera lui Eminescu — socot că trebuie construită o clădire separată unde vizitatorilor să li se ofere posibilitatea să cunoască opera marelui poet, acele locuri sfînte, cu multe aduceri aminte, pe unde cîndva și-a purtat pașii Luceafărul poeziei românești.

Muzeul de la Ipotești trebuie să fie un altar al poeziei noastre și pentru rezolvarea lui se cer mari eforturi spirituale și materiale. De data aceasta nu e cazul să se vorbească de economii, fiindcă de Ipotești avem nevoie așa cum ne este necesar sufletul nostru, sufletul poporului român.

I. ARIIP

PENTRU UN COMPLEX MUZEISTIC

Ideea de a face din Ipotești un loc de veritabil pelerinaj nu-i nouă sub soarele bunelor intenții. Ea reprezintă o datorie și, dacă vrei, reflexul unui interes totdeauna: datoria față de Zeul poeziei românești, interes educațional, turistic etc.

Comitetul județean pentru cultură și educație socialistă Botoșani a efectuat un studiu, ale cărui concluzii formulează necesitatea reconsiderării unora dintre cele făcute și realizarea unei serii de amenajări care să restituie Ipoteștilor casei și împrejurimilor, aerul autenticității. Aceleași lucruri au fost obiect de discuții la o foarte recentă plenară a Comitetului nostru.

Ceea ce s-a făcut pînă acum este la nivelul jumătăților de măsură, cu toate că, e de presupus, buna credință n-a lipsit. Dar casa trebuie adusă la forma ei inițială, înlăturîndu-se ornamentele și celelalte adausuri stricătoare de autenticitate. În ce privește interiorul probabil casa de la Ipotești nu va fi niciodată „memorială” în accepția rigorilor muzeistice; dar el se cere completat cu mobilier și cu altele, în spiritul epocii, și în bună măsură lucrul acesta se înfăptuiește.

Cea mai mare parte dintre recomandările studiului se referă la amenajarea spațiului din preajma casei, a „natalei vilcioare”: drumurile, potecile, lacul, însemnarea locurilor trecerii poetului, precum și crearea unui fond și a unei expoziții documentare „Eminescu”.

O asemenea întreprindere nu poate fi realizată desigur, decît într-o angajare de perspectivă: ca să evităm riscul unor alte improvizatii.

Și nu numai atît. Izbînda în toate cele propuse nu poate veni decît — povește veche, dar adevărată — cu concursul generos al unor instituții de cultură și financiare.

Consiliul culturii și educației socialiste, prin direcția sa de specialitate, ne poate ajuta cu specialiști, care să confirme că cele propuse prin studiul nostru sînt lucruri bune și realizabile. Și nu numai cu specialiști... Academia R.S.R. ar trebui să ne faciliteze obținerea de facsimile și să ofere consiliile ei în organizarea acestui complex muzeistic. Uniunea Scriitorilor și editurile și-ar putea materializa sprijinul lor printr-o contribuție financiară și prin inițierea unor mai multe acțiuni cu scriitorii, la Botoșani, Uniunea Artiștilor plastici ar putea să organizeze, la Ipotești, o tabără de sculptură, în urma căreia să rămîna acestor locuri semnele omagiale, ale trecerii creatorilor plastici.

Și lista acelor care ne pot oferi un sprijin generos nu se oprește aici.

Firește, eforturile cele mai consistente ne revin nouă și realizarea acestui obiectiv este la loc de frunte pe agenda muncii de prezent și viitor a tuturor organelor locale. Nu intenționăm deloc să facem un transfer de răspundere pentru cele ce ne revin, dar socotim că participarea unor organisme — amintite — la cinstirea, în acest fel, a memoriei marelui poet, rămîne o misiune de onoare.

Gheorghe JAUCA

Președintele Comitetului județean pentru cultură și educație socialistă Botoșani.

Eminescu și poezia filosofică

Faptul că Eminescu e atras de o lirică pe care o numim de concepție, lăsând mult în urmă domeniul versificării unor impresii fugitive, i-a adus unei bune părți a creației sale considerația de poezie filosofică. Pornind de aici, s-au ivit, în timp, o serie de confuzii care au dăunat, în parte, valorificării tezaurului eminescian. Unii comentatori din trecut, și mai ales manualele școlare, prezentau în asemenea termeni poezia filosofică a lui Eminescu, înfățișându-l nu era departe de a acredita ideea că autorul unor poezii ca *Rugăciunea unui dac*, *Scrisoarea I*, *Glosa* etc., ar fi născut prin acestea să cre-

eze o operă filosofică propriu-zisă, deci să-și expună sistemul sau concepția despre lume și viață. Inșă poetul nu ilustrează un sistem de gândire ci configurează o lume a ficțiunii, prin amplexarea și ineditul viziunii sale artistice. G. Călinescu este exegetul care a atras atenția asupra acestei erori de interpretare, încă din anii când apăreau volumele sale dedicate *Operei eminesciene*. Rezumând (în *Istoria literaturii — Compendiu*, 1945, p. 116) discuțiile aferente chestiunii, el conchidea: „Eminescu e un poet de concepție, și asta stăruiește pe unii critici. Dar poetul nu filozofează ci construiește vizionar”. Afirmarea e categorică, iar demonstrațiile în acest sens nu lasă loc opiniei contrare, afară de cazul cînd s-ar putea admite confuzia de planuri între gândirea abstractă și viziunea lirică. Poetul ar apărea însă, în această ultimă alternativă, un filosof situat într-o anumite, precisă, descendență, deci lipsit de originalitate.

Și totuși, interpretările eronate de acest gen tind a fi acreditate din nou, de astă dată pornindu-se de la postularea modernității.

Sub impresia unei poezii mai noi care încearcă a transcende domeniul comun al afectivității clasice, experimentat în toate gamele, de la romantici la parnasieni și de la simbolști, la instrumentalști, expresionisti etc. — critici de orientări diverse au început să caute și chiar să vadă, în actul liric, altceva, un imbold mai profund, mai obscur poate, și de aceea mai greu detectabil. Osînd drept depășite artele poetice derivînd din pozele decolorate ale sensibilității descrise de psihologia generală clasică — acești critici erau și sint în căutarea unui nou absolut, fie el imanent, de urmărit în tropismele ascunse ale eului,

în vis sau în stare halucinatorie, fie situat în afara ființei finite care sîntem. Fenomenologi, existențialiști de mai multe nuanțe ori structuraliști dedați încercării unui astfel de inefabil, acești critici sau esești preocupăți de drumurile noi ale esteticii, au ajuns de fapt să reconceptualizeze exegeza literară. Margîndu-ne aici la Eminescu, am putea spune că sintagma *poezie filosofică* a început să dobindească, în ceea ce-l privește, o nouă atracție. Prin folosirea ei se sugerează acum modernitatea poetului nostru, funcție a unei elaborări conceptualizate, cum spuneam, dar nu a stărilor lirice ca atare, ci a unor convingeri antropologice, etice, epistemologice chiar. Poate de aceea s-a ajuns, printr-o tentativă mult discutată în urmă cu cîțiva ani și primită de unii cu entuziasm, de alții cu rezerve și la opinia că adevărata substanță a liricii lui Eminescu trebuie căutată în *postume*, în ampla mărturie a unui suflet robit permanent *demonului* poeziei și care nu ar fi ieșit la suprafață în poeziile antume decît sub o formă denaturată de conveniențele unui anumit moment istoric. Ion Negoitescu — se știe — este cel care o atras stăruitor atenția asupra a ceea ce el numea — pornind, de fapt, de la o metaforă călinesciană — dimensiunea plutonică a poeziei eminesciene.

Un alt eseist, atras de estetica filosofică, încerca să demonstreze că poemul *Luceafărul* ar fi o replică, anticipatoare de noi orientări, dată de Eminescu sistemului filosofic al lui Kant. În acest sens, el efectua o exegeză sui-generis, pornind de la noțiunile filosofice decurgînd dintr-un vers (de ex.: „nu e nimic și totuși e”) și nu de la *imagine* ca reflex al unei stări lirice. Pentru cel în cauză, în *Luceafărul* am afla concepția eminesciană despre adevăr, culmea a gândirii lui.

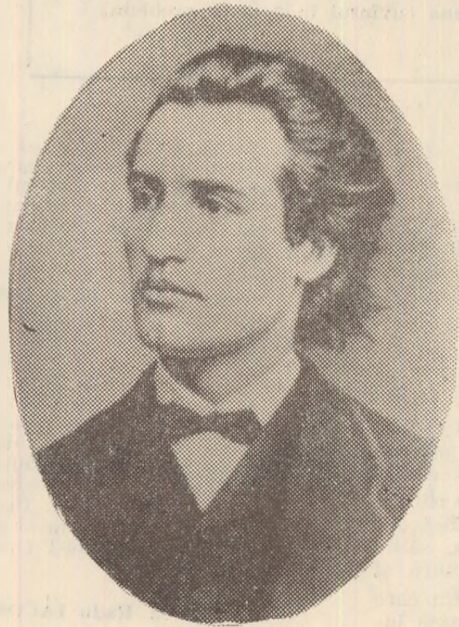
Nu-i cazul să mai cităm nume, pentru că nu ne-am propus a polemiza cu persoane, ci cu o anumite tendință în interpretarea creației artistice — pretențiosul eseu la care ne-am referit nefiind, în acest sens, un caz prea izolat. În modul acesta, opera lui Eminescu a început a fi examinată după criterii din afara ei, ba mai mult: după criterii care, conformîndu-se unor teze prea recente, este în-doielnic dacă refac, în intimitatea sa, procesul de creație a poetului ori mai degrabă îl inventează. Dar, presupunînd a nu avea în

principiu nimic împotriva unei asemenea invenții subiective, din moment ce vorbim de polisemie și de opere deschise, încă rămîne rîscul ca, admirînd profunzimea gândirii lui Eminescu — filosoful, să ne scape neobișnuitele dimensiuni ale poetului. Căci așa numita poezie filosofică eminesciană, scrierile, poezia naturii, ca și erotica, poemele de factură folclorică sau romanțele exprimă o unitate de concepție și de atitudine lirică, exprimă aceeași zbatere a omului de geniu care încearcă toate instrumentele unei orchestre vaste. Or, exegezele în care predomină curiozitatea față de ceea ce se numește *filosofia* poetului ajunge să ne întoarcă la situația despre care ne avertiza mai de mult G. Călinescu în propoziția citată, cu toate că, tot acolo, criticul recunoaște că „Eminescu tinde în opera mai tirzie spre un lirism interior bizuit pe sentimentul de ieșire din cursul zgomotos al timpului”.

Nu ideile filosofice, așadar, a căror sorginte poate fi urmărită, și a fost urmărită, cel mai adesea pomenindu-se de Kant și de Schopenhauer, conferă valoare unică și originalitate poeziei lui Eminescu, ci disponibilitatea sa lirică de o amplitudine rar întîlnită, factura sa spirituală care, preluînd și dezvoltînd idei și teme comune mai ales romantismului german (interpătrunderea între mineral și vegetal, teoria geniului, viziunea pesimistă în unele poeme) ajunge la cea mai înaltă sinteză artistică românească. Poemele apreciate de unii pentru conținutul lor filosofic își datoresc, de fapt, necuprinsul lor — convertirii argumentației filosofice în lirism. După cum erotica eminesciană e impletită cu sentimentul naturii (observația îi aparține lui Ibrăileanu) — tot așa putem vorbi și de un lirism al meditației filosofice, lirism ale cărui unde străbat învăluitor în afară, nu datorită profunzimii de esență rațional-obiectivă, ci tocmai prin implicarea subiectului, adică a poetului. Dacă *Glosa*, de pildă, *La steaua* sau *Scrisoarea I* cuprind considerații de ordin filosofic, — acestea, în măsura în care amplifică trăirile lirice — nu mai reprezintă idei-argumente filosofice ci *idei poetice*. Ele dau, prin unicitate și prin amestecarea lor înălțime, personalitate inconfundabilă acestei embleme a spiritualității românești care se numește Eminescu. Este o emblema ce nu poate fi explicată decît fragmentar și neesențial prin ideile filosofice colportate, oricît de profunde ar fi acestea. Eminescu este mult mai mult decît un gânditor. El este ca un abur emanat din plămada pămîntului românesc — cu oamenii lui, cu munții, codrii și apele. Un abur care se înalță perpetuu spre firmamentul marilor valori ale lumii.

N. BARBU

„O adevărată artă trainică, care să gînală și pentru alții nu se poate întemeia pe tradițiile, obiceiul lui”.

1869

1878

Operele lui Eminescu

Inscripție pe a

Pășiți încet cu grijă
Să nu-i călcați nici
Cel mai chemat s-a
Și-a înmuiaț conde

„Acesta a fost Eminescu, a prevedea, literatura poetică română lui lui, și forma limbii naționale frumoasă infăptuire pînă astăzi, viitoare a vestimentului cugetării r

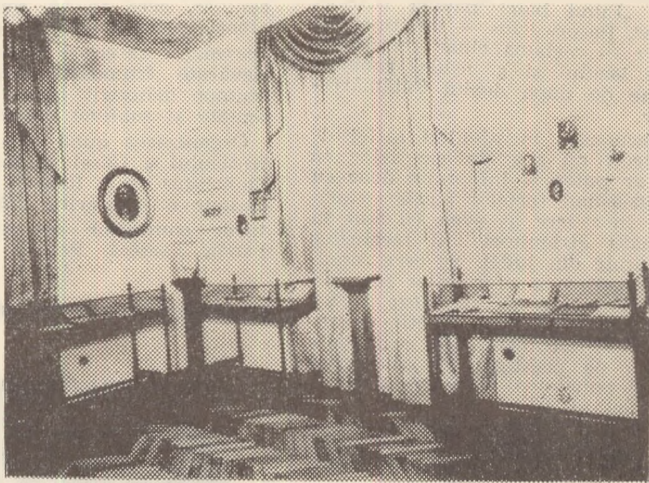
„Eminescu este unul din exumanitatea. „Eminescu nu este pra culmilor dimprejur. El este cîmpia plată. În vremea lui Șipeare a fost expresia supremă a u

„...Eminescu este un călător veacurilor (...). Are priviri de vnilor, pînă în infinitul cosmic. În departe și știe să-și amintească de

Eminescu e „... cel mai ma pămîntul românesc. Ape vor s răsări pădure sau cetate, și cite acest pămînt să-și stringă toate s de tăria parfumurilor sale”.

Bustul lui Eminescu. (Rotonda scriitorilor din Cișmigiu).

Colț din sala Eminescu — Creangă (Muzeul de literatură al Moldovei — Iași).

Iași în 1875

PERSONALITATE - SINTEZĂ

(Continuare din pag. 1)

modernă. Ca revelator prin cuvânt al legăturilor noastre cu țara, adică cu pământul, el rămâne precum virful Omul, cota cea mai înaltă a verbului românesc, o prezentă vie și un mit. Istoria poeziei cuprinde două ere: înainte și după Eminescu. Unitatea de măsură a valorilor rămâne pentru noi Eminescu, așa cum e Dante pentru italieni, Shakespeare pentru englezi, Goethe pentru germani. Pentru o cultură care, fără să fi trecut printr-o disciplină clasică, își construia acum un veac profilul modern, ivirea intelectualului creator Eminescu a reprezentat un noroc excepțional, căci acest cărturar deschis spre cultura universală a priceput și valorificat, ca puțini alții, în epocă, resursele geniului național. El a înțeles că mitologia autohtonă, istoria și folclorul ne reprezintă ca națiune diferențiată; din alte culturi a asimilat ceea ce putea potența o idee, un amănunt, neuitând niciodată prioritatea fondului nostru. Etnografia — observată și gânditorul — se oprește la interpretarea unor „lucruri exterioare”, relative la „descendență, migrațiune, datini”, neglijând „substratul psihologic”, impulsurile ce țin de spațiul fizic, de ereditate, adică trăsăturile care „trebuie să se fi înmagazinat în spiritul poporului și în limba lui într-o formă oarecare”. A descifra în spiritualitatea contemporană semnele misterioase ale trecutului (runele de care va vorbi Blaga) a constituit pentru Eminescu un program. Și Sadoveanu și Blaga, care-i merg pe urme, puteau subscrie în totul ideea de o frapantă esențialitate: „Toată istoria unui popor — în orice privire — e înmagazinată în prezentul lui” (Timpul, V, 1880, nr. 101). Prin aspirația ardentă spre desăvârșire, poetul a contribuit paralel cu Maiorescu — dar cu alte mijloace — la impunerea unui climat de emulație, discreditând mediocritatea și epigonismul, punând bazele unui edificiu destinat să reziste vremii. Deși torturat de fiorul metafizic al trecerii, a opus relativității existenței tentația absolutului, ridicarea spre etern și dez-mărgenire prin intermediul artei. Pe de altă parte contemplativul romantic era dublat de un cenzor lucid, cu un foarte fin simț al valorilor. Pe Hasdeu l-a admirat pentru studiile privind substratul thra-

dacic, dar nu s-a sfiit să declare că meritul de a fi alcătuit o culegere de texte din secolul al XVI-lea, „în orice caz nu e atât de mare, încât să-i dea autorului dreptul de a se lăuda prin superlativ în prefață” (Timpul, III, 1878, nr. 204). Heliade Rădulescu a avut merite pe care unii le-au negat („între care d. Ion Ghica bunăoară”) iar alții „le-au ridicat în ceruri”. Dar care e „dreapta măsură a lucrării lui însemnate”? Gazetarul de la Timpul se pronunță în modul cel mai adecvat: „Ca literat și politic, dacă n-a creat opere nemuritoare, desigur (Heliade) au fost promotorul cel mai arzător al tuturor mișcărilor generoase și au avut, ca nealtul, o influență determinantă asupra caracterului cultivei române”. (Timpul, VI, 1881, nr. 134 și 255). Cu toate că atins de stări depresive, rațiunea cugetătorului — în una din ultimele sale apariții — se ridică împotriva pesimismului „la modă”, denunțându-l ca profund nociv: „Literatura și artele sînt chemate dar să sanifice inteligențele de această boală psihologică a scepticismului” (Fintina Blanduziei, 1888, nr. 1). În planul mai larg a leticii și al relațiilor sociale, Eminescu e un moralist cu atenție distributivă, la care monologul satiric are accente memorabile. Lumea îi apare ca un teatru, pe a cărui scenă se perindă, într-o succesiune mozaicală, tipuri burghize rebarbative, de unde sarcasmul dur, definitiv, tăios ca o spadă. Față de spectacolul social hibrid, evaziunea în vis se dovedește un antidot al insatisfacțiilor de tot felul. Fantezia evoluind liberă, Eminescu, om al naturii, e în elementul său, dînd poeziei amintiri o tonalitate inimitabilă. Pe fundalul unei lumi ideale — cu care, romantic sau nu, ne simțim solidari în perpetuitate — se proiectează poetul monumental, conștiință scăpărătoare a epocii sale. Ce trăsături explică amploarea crescîndă a farmecului eminescian? Să fi avut un rol drama care i-a curmat atât de timpuriu existența fizică? E la mijloc oare farmecul desăvîrșitei sincerități? E oare fascinația purității sufletești? În orice caz, atracția nu aparține numai cuvintului, frazei, adică artei. Miile de pagini despre fenomenul Eminescu, sînt încă pline de necunoscute. Eminescu e marele nostru subiect deschis...

Piatra funerară de la Bellu

Irei note

Despre Eminescu

Pentru restituirea globală a mediului social, național și particular în care a trăit, s-a format și a scris Eminescu în ziaristica română. D-lui va scrie într-un organ conservator ce va apare în curînd. Cu toate acestea lucrul nu este pe deplin hotărît. Iluzie? Presupunere? Dorință din restrînsul cerc al apropiaților cîți îi mai rămăseseră nefericitului poet în amărîții ultimii ani de viață? La data aceea, funcționar la Biblioteca centrală din Iași, răvășit recidivele bolii, Eminescu n-ar fi putut redacta articole de autoritate în vreun monitor politic. În numita publicație, a doua zi, la 23 oct. 1885, la caseta Bibliografie, se vestește apariția și punerea în vânzare (cu 4 lei) a ediției a doua de Poezii a lui Eminescu, anunțată tot de Drepturile Omului, la 1 iunie, că i se începuse imprimarea sub îngrijirile lui Titu Maiorescu și — nemairelevat de nici o alta informație — „a d-lui I. L. Caragiale”. N-rul 96 includea știrea în chipul următor: „Epuisîndu-se înția ediție din Poeziile lui Mihail Eminescu, s-a început tipărirea ediției a doua sub îngrijirea d-lui T. L. Maio-

I O ediție Caragiale?

rescu și a d-lui I. L. Caragiale. Pînă acuma s-a tipărit prima coală în imprimăria Socec și Teclu”. Contribuția lui Caragiale la truda reeditării poeziilor marelui lui prieten nu corespunde realității și rămîne incredibilă chiar și ca intenție.

II Tinca Vartic își amintește

Pe un bilet scris de mîna lui Gh. T. Kirileanu („De la cucoana Tincuța, femeia cu care trăia I. Creangă, unde Eminescu se ducea adesea de mîncă și petrecea jucînd concina cu Creangă”) se citesc cîteva suveniruri de la Tinca Vartic, care, prin autenticitate, sînt de reținut biografic cu cîteva retrosuri. Iată-le:

„Eminescu cînta frumos cîntece populare și avea un glas dulce de-ți dădeai și cămașa să-l ascuți.

Eminescu locuia cu Pompiliu într-o odaie fără foc și se virau sub o saltea și tremurau de frig amundoi.

Mai ales îi plăcea să cînte „Frunză verde Baraboi / Durduleană hăi!”.

Prima și a treia frază reconfirmă amintirile intimilor lui Eminescu despre interesul cu care el cuegea folclor și șartul cu care, cînd și cînd, poetul intona cîntece populare.

Cea de a doua relatare a Tincai Vartic se referă la toamna lui 1875, un an după întoarcerea lui Eminescu de la Berlin și cînd fusese numit director al Bibliotecii centrale din Iași. A locuit împreună cu Pompiliu aproape doi ani. Este mai greu de presupus că relatarea ar fi databilă la începutul primăverii 1884 cînd, revenit de la Ober-Döbling în Iași, Eminescu locui puțîn timp cu bunui prieten Pompiliu Miron, după care se mută în șura hotelului „Bacalu” din Piața Unirii.

III După 15 ani

Tot între hîrțile folcloristului Gh. Theodorescu-Kirileanu (Piatra Neamț) se păstrează o însemnare anonimă. Cum demonstrează enumerarea exactă a celor ce participaseră la tristul ceremonial din 17 iunie 1889, notarea provine de la cineva care luase parte la înhumarea poetului, cineva din preajma lui I. Maiorescu, care, se cunoaște, s-a ocupat cu pioșenie de înmormîntarea lui și de ridicarea unei stele funerare la cîmpatul celui dispărut. Iată însemnarea:

MORMINTUL LUI EMINESCU

„Astăzi 15 iunie 1904, se împlinesc 15 ani de la încetarea din viață a lui Mihail Eminescu. Marele nostru poet a murit în Institutul Dr-lui Șușu, iar înmormîntarea s-a făcut sîmbătă 17 iunie 1889. Serviciul s-a celebrat în Biserica Sf. Gheorghe nou, de unde cortegiul funebru a pornit pe dinaintea Universității la Cimitirul Șerban Vodă (Bellu), însoțit de L. Catargu, pe atunci președinte al Consiliului, care ținea să onoreze memoria strălucitului redactor al ziarului „Timpul”, de Mihail Kogălniceanu, de cunoscuții amici literari T. Maiorescu, T. Rosetti, N. Mandrea, dar mai ales de un foarte mare număr de studenți și școlari.

Nimeni din familia sa nu era de față, precum nimeni din familie nu s-a îngrijit de mormintul și monumentul lui.

Cine se duce astăzi la Cimitirul Bellu poate găsi mormintul lui Eminescu apucînd pe prima alee din dreapta porții de intrare. Mormintul este bine îngrijit, un monument de piatră în stil sever, executat de răposatul sculptor Georgescu după desenul d-lui Andre Lecomte de Nouy”.

Finalul notei autografe precizează — ceea ce se știa mai puțîn — că piatra tombală a lui Eminescu fusese proiectată de elevul lui Violet le Duc, arhitectul A. Lecomte de Nouy, cel cu restaurările „occidentalizante” de la Curtea de Argeș și din Iași.

De pe grafica lui, ce rețușează fotografia poetului din tabloul „Junimii”, fotografie ce în miniatură se reproduce și în primele ediții de poezii, îngrijite de Maiorescu și aparute la Socec, sculptorul Ion Georgescu, caracterizat favorabil de criticul Convorbirilor literare în Însemnări zilnice, a executat mlaful basoreliefului Nemuritorului, aplicat pe frontonul modestului monument de la Bellu.

Tiparul de ghips se află expus în Muzeul de artă plastică din Cîmpulung-Muscel.

Augustin Z. N. POP

ROMANUL LUI EMINESCU

(Continuare din pag. 1)

Deoarece în primele pagini se face o aluzie la Tasso, probabil că Eminescu a avut în vedere pe eroul dramei lui Goethe, geniul osîndit la captivitate și solitudine ca poet de curte. Alte trăsături ne fac să ne gîndim la Werther și la Goetz von Berlichingen, la cavalierism și totodată la un prematur mal du siècle.

Natural, povestirea lui Eminescu, absolut originală, se inspiră din realități naționale și fapte istorice, chiar unii eroi ar putea fi reali, cum ar rezulta dintr-o tăietură de ziar copiată în ms. 2254, p. 16, unde se vorbește de un patriot și de o tînară cu numele de Poesis.

Autorul face cunoștință la București cu un tînar de o frumusețe luciferică, adept al unei filosofii practice active, condamînd tirania și războiul în favoarea păcii eterne. Un astfel de erou revoltat, vizionar, însetat de idealuri absolute ar putea deveni un adevărat Tasso, eroul la care se gîndea, cînd tînarul Toma Nour, pleacă fără veste. De abia cînd ajunge într-o închisoare germană conform unei înțelegeri Toma Nour expediază cartea vieții sale, romanul pe care, intervine desigur clasicul truc, autorul nu face decît să-l „transcrie”.

Ce date conține manuscrisul? Fiu al unui pietrar ardelen, Toma a cunoscut la Cluj un tînar neliniștit, capul tuturor exceselor studențești, deși făptură delicată, pe pictorul Ioan. Imprieteniindu-se cu el, Ioan îi prezintă pe amica sa Sofia, fata unui violoncelist sărac. Sofia moare curînd, Toma face însă cunoștință cu sora ei, Poesis, o acrită de roluri secundare, deși de talent. Dezamăgire! Poesis fusese metresa unui conte și era frecventată de doi dandy ai tîrgului, o adevărată Marguerite Gautier. În această parte romanul e violent sentimental, cu multe efuziuni lirice puse și în versuri, precum poezia Inger de pază. A

doa parte, fără a renunța la tonul patetic, are un conținut obiectiv. Sîntem în anul revoluționar 1848. Afînd că Ioan s-a înrolat ca tribun, Toma se alătură cauzei iobagilor români sub steagul lui Avram Iancu. Urmează scene eroice, cavaleresti. Toma salvează onoarea unei fete atacată de honvezi și se războia înfingînd un pumnal în capul unuia din cei doi dandy. Pe Mureș vine — ca mai tîrziu într-un roman de Sadoveanu — o moară. Trădată de un morar sas, ceata lui Ioan e pe punctul de a fi nimicită și un bătrîn e nevoit să taie capul lui Ioan, rînit de moarte, spre a nu cădea prizonier. Trădătorul e pedepsit, dîndu-se foc morii plutitoare. Revenit la Cluj după revoluție, mai generos, Toma are de gînd să ierte pe Poesis, dar află că aceasta murise, lăsîndu-i o scrisoare prin care-l lămurea că fusese nevoită să se vîndă spre a-și întreține tatăl. Noul Armand Duval trece prin momente de disperare și melancolie, voind chiar să se sinucidă, pînă ce, scepticismul readucîndu-l în fire, își la lumea în cap.

Romanul se încheie aici. Eminescu a fost însă tentat să adauge o a treia parte în care urmărea peripeziile lui Toma Nour, după ce plecase din Transilvania. Dintr-un fragment vedem că, judecat la Petersburg, Toma Nour a fost deportat în Siberia boreală, unde era lăsat să patineze liber și să viseze la palatele submarine ossianesti ale „regelui Nord”. Viziunile regăsite în poezia lui Eminescu, sînt fără îndoială livresci. Eminescu citise romanul d-nei Cottin Elisabeth ou les exilés de Sibirie și mica narațiune a lui P. L. Le Roy, Vrednică de însemnare întîmplare a patru corăbieri rusești care au fost strîmtoarați de iarnă în ostrovul Spîberg la anul 1713 publicată ca adaos la romanul popular Alexandria. Eminescu dezvoltă epic predispoziția sa lirică, romantică, pentru ținuturile exotice. Nu mai puțîn, în partea a doua a romanului el dă însă dovadă de însușiri veritabile de romanțier, zugrăvind el singur în literatura română, obiectiv, un episod din revoluția de la 1848 din Transilvania. Romanul lui Eminescu, oricît de juvenil, prefigurează literatura românească de nial tîrziu a lui Sadoveanu și Rebreanu.

Statuile poetului de la Galați și Constanța

Iacă nouă și să fie ori-
cit pe graiul viu al po-
le și istoria lui, pe ge-

MIHAI EMINESCU

1884-1885

ref cu

ora lui

uă, feții mei.
ora, nici florile de tei.
din toți, și cel mai teafăr
le-a dreptul în luceafăr.

Tudor ARGHEZI

a este opera lui. Pe cit se poate omeneste
incepe secolul al 20-lea sub auspiciile geni-
are și-a găsit în poetul Eminescu cea mai
punctul de plecare pentru toată dezvoltarea
ești"

T. MAIORESCU

urele cele mai splendide pe care le-a produs
ele măreț care se înalță ca Ceahlăul deasur-
atele care izbucnește deodată spre cer din
ceare erau și alți dramaturgi mari. Shakes-
poci literare".

G. IBRAILEANU

rumurilor lungi. Pe sandalele lui stă praful
și de demon. Pătrunde pînă în taina origi-
ul lui se întinde lumea vechimii. A venit de
rile plecării lui..."

Tudor VIANU

et pe care l-a ivit și-l va ivi vreodată, poate,
n albie, și peste locul îngropării sale va
ea va vesteji pe cer în depărtări, pînă cînd
și să le ridice în țeava subțire a altui crin

G. CALINESCU

Paradoxal la Eminescu este faptul că
însesi așa-zisele licențe poetice sînt des-
tinate să înobileze stilul, cu alte cu-
vinte ele nu apar ca simple convenții
cu sistemul existent și general acceptat
al limbii, ci ca moduri de a impune
o legislație estetică particulară. Abia
de aici vorbim de stil și orice „aba-
tere" intră în domeniul invenției. Poe-
tica modernă care se revendică de la
școlile formaliste ar descoperi un larg
cîmp de aplicație, ceea ce ar constitui,
de fapt, un elogiu adus poeziei emines-
ciene. Cu atît mai mult cu cît poetul
român nu a cunoscut legile formelor
„fabricate" ale limbajului poetic, ci le-a
intuit în chip genial, ca orice „creator
de limbă", cum avea să spună G. Că-
linescu. O analiză stilistică din punctul
de vedere al licențelor nu este desti-
nată să ni-l facă mai accesibil pe E-
minescu ci, din contra, să ni se releve
încă o dată distanța incomensurabilă
dintre noi și geniu. Ideea de distanță po-
ate fi înșelătoare în sensul că, dacă-i
acordăm o semnificație mărunță, ne
condamnăm la înțelegerea simbolificațoa-
re a poeziei eminesciene. Judecata co-
mună alimentată din belșug de manua-
lele școlare acceptă faptul că poezia
lui Eminescu este în general inteli-
gibilă. Adepții formelor clasice regre-
tă adesea că astăzi nu se mai scrie
poezie la fel de accesibilă. Nu există
un mod mai greșit de a pune proble-
ma. Se cunoaște și altă concepție la fel
de eronată ca și prima, potrivit căreia
Eminescu crează dificultăți la lectură
datorită formației sale filosofice, ca și
cum critica ideilor ar rezolva toate pro-
blemele stilului.

O analiză sistematică ne poate convin-
ge de faptul că Eminescu inventează
forme deloc acceptabile din punctul
de vedere al logicii comune, ci din
acela al realității poetice. Un vers ca
„Lacul codrilor albastru" trece printre
exemplele care nu ridică probleme de
interpretare. Elevul îl recită cu consti-
ința împăcată că l-a înțeles perfect,
neinsistînd asupra caracterului special
al descrierii determinat tocmai de si-
tuarea gramaticală nefirească a terme-
nilor. Poetul plasează termenii într-o
schemă metrică incredibil de simplifi-

„Deasupra-i frunzele pustie"

cată. Pentru lămurirea ideii el avea
nevoie de un număr mai mare de cu-
vinte însă a selectat doar trei dintre
ele, obligînd epitetul să distribuie sar-
cinile semantice spre regenții echidis-
tantați lac și codru. Dacă raportăm epi-
tetul la primul substantiv, lac, cum
ni se pare firesc, avem în vedere alte
modele de gîndire, preconcepte, dar
prin aceasta ne-am abătut de la logica
versului. Descrierea nu mai este fide-
lă datorită poziției nesigure a epitetu-
lui dar mai ales pentru că fiecare cu-
vînt și-a pierdut individualitatea con-
sacrată prin dicționar. Cuvintele își pără-
sesc identitatea pentru a o recăpăta
la nivelul sintagmei. Versul „capătă
sens numai luat în întregime, ca și
cum ar fi un singur cuvînt. Dacă E-
minescu ar fi spus „lacul albastru", epi-
tetul ar fi avut o banală funcție or-
nantă.

Tentativa de a obliga cuvintele să
suporte sarcini semantice împotriva
statutului lor natural este frecventă la
Eminescu și în general ea constituie
condiția poeziei. În versurile „Cînd mă
atingi, eu mă cutremur / Tresar la
pasul tău cînd treci / De-al genei tale
gingaș tremur / Alîrnă viața mea de
veci" cuvintele cutremur, tresar, tremur
îndeplinesc funcții informative obșnu-
ite. Puse în alt context, valoarea lor
poetică se redimensionează surprinzător:
„Tresărînd în cercuri albe / El cu-
tremură o barcă" (Lacul); „Vino-n co-
dru la izvorul / Care tremură pe prund"
(Dorința); „Tresărînd scînteie lacul /
Și se leagănă sub soare" (Freamăt de
codru); „Ce cauți unde bate luna /
Pe-un alb izvor tremurător" (Diana) etc.
Asupra unor elemente naturale au fost
transferate stări emoționale specifice u-
mane. În termenii tehnici aceasta înseam-
nă animare și nu prezintă un interes
neobișnuit. Important este faptul că E-
minescu a selectat numai anumite rea-
lități care laolaltă închid orizontul său

spiritual: izvorul, lacul, pădurea, luna
etc.

Mai inexplicabile sînt acele pasaje
inventate care par forme ornate gratu-
ite. Obșnuința cu imagistica și metrica
eminesciană le acceptăm fără să pu-
nem la îndoială logica lor. Versurile:
„În mausoleu-ți mîndru, al cerurilor
arc / Tu adorat și dulce al nopților
monarc!" nu erau necesare intrucît o
precizare similară se făcuse deja mai
înainte. Și în poezia populară există
forme gratuite, dictate de nevoia de a
construi textul, de a-i asigura o anu-
mită rotunjime, ritmicitate, culoare. De
pildă formule de tipul „Prin cel cet /
prin cel nucet" sau „Pe cel cel de dunărel".
Poetul anonim, asemenea și Eminescu,
a intuit exact locul ca și întinderea pa-
sajelor în ansamblul compoziției, astfel
încît ele să fie acceptate ca elemente
de stil. Vorbim de „licențe", „abateri"
etc. conșivi de situația paradoxală în
ultimă analiză a poetului de a exista în-
tre constrîngere și libertate, de a ac-
cepta și refuza totodată normele limbii.
Se pare că Eminescu nu cunoaște un
conflict de această natură. El inventează
forme poetice, mai corect le descoperă
ca și cum s-ar afla gata elaborate, de
pildă prima strofă a Luceafărului ori
asonanțele. Dar, cum spunea Platon,
„sînt tare grele cele frumoase". E-
minescu cunoaște la un nivel infinit su-
perior legile limbii. De la această înăl-
țime greu de bănuît lucrurile incre-
dibile îi par firești. De aceea scrie
„pinze argintie", „sate și cîmpie", „frun-
zele pustie" sau construiește un vers
dificil ca „lacul codrilor albastru" prin
postpunerea epitetului după cel de al
doilea regent. În asemenea cazuri nu
este prudent să invocăm conceptul de
abatere de la normă ci să considerăm
fiecare vers un dar minunat pe care
Eminescu îl face limbii române.

Magda URSACHE

Analize eminesciene

VENERE ȘI MADONĂ

Conceptată în 1869, definitivată, banuim, pe la sfîrșitul acestui
an sau începutul lui 1870, *Venere și Madonă* apare în revista *Con-*
vorbiri literare la 15 aprilie 1870. Momentul premergător tipăririi,
de o importanță deosebită pentru istoria literară, este rememorat
de Iacob Negruzzi într-o pagină în *Amintiri din „Junimea"* ori-
cînd demnă de a fi reprodusă.

Prin februarie 1870, cînd expediază poezia revistei ieșene, E-
minescu avea definitivată, în mare parte, și elegia *Mortua* est (pu-
blicată la 1 martie 1871) și, de bună seamă, *Epigonii*. Inaugurarea
nouei etape din creația sa cu poema *Venere și Madonă* nu este,
cum se va vedea, întâmplătoare, de unde și imposibilitatea de a
accepta opinia lui Ibrăileanu că Eminescu, „în totalitatea lui, in-
cepe cu *Epigonii*".

Venere și Madonă se constituie ca un manifest poetic, fără să
dea impresia că este. Aici găsim unul dintre nucleele întregii cre-
ații eminesciene: conflictul între intruchipările de vis ale poetu-
lui, între „lume[ă] ce gîndea în basme și vorbea în poezii", între
„noaptea unei vieți de poezie" și realitatea care contrazice brutal
imaginea ideală făurită de fantasia creatorului. Adevăratul regim
de viață al acestuia este visul, spațiul fastuos al inclupării, și
Eminescu ajunge la esența poeziei sale odată cu debutul în *Con-*
vorbiri literare.

Prin metafora existentă în primele două versuri din *Venere și*
Madonă — „Ideal pierdut în noaptea unei lumi ce nu mai este /
Lume ce gîndea în basme și vorbea în poezii", — poetul trece
deodată la mit, adică la acel tip de metaforă numită de Giambat-
tista Vico „metaforă universalizată". Universul poetic eminescian
se va alcătui treptat dintr-un timp și dintr-un spațiu indetermi-
nabil, magistral fixate chiar în această poezie prin felul de me-
taforă amintit, care nu sugerează altceva decît delimitarea cadru-
lui ficțiunii în zonele vieții originare, învecinate aici cu artu
antică, expresie a unei comuniuni totale între om și natură. Vla-
dimir Streinu observa, pe drept cuvînt, că Eminescu „avea, de la
debut, viziunea vîrstelor spirituale a omului nesofisticat de exce-
sele raționalității conștiinței, a omului care rostea metafore și
mituri, cu înlesnirea oricărui act de viață, să zicem, ca și cum
ar fi respirat, vorbirea fiindu-i, fără să știe, o continuă faptă
poetică" (Eminescu, *Lectură comentată*, în *Gazeta literară*, nr. 14,
din 2 aprilie 1964).

O asemenea viziune presupune, implicit, cunoașterea concepției
lui Vico, dar lipsind documentele, criticul amintit invocă numele
lui Herder. Este sigur că Eminescu a avut cunoștința, într-adevăr,
de ideile acestui „Vico al Germaniei" (Emile Faguet) despre cre-
ația populară și spiritul popoarelor (*Idci asupra filosofiei istoriei*
omenirii), frudite, parțial, cu acelea din *Scienza Nuova*. Nu este
exclus, credea Vladimir Streinu, ca prin Herder, Eminescu să fi
cunoscut pe Hamann care are, în sensul celor discutate, o cugetare
celebră: „poezia este limba maternă a neamurilor omenite".
Cu toate că nu există o dovadă materială, înclinăm totuși să
credem că Eminescu nu este deloc străin de ideile lui Giambattista
Vico, stimulat, probabil, de Hasdeu care-l citează des pe învîța-
tul italian, nu numai ca filosof al istoriei, dar și ca teoretician
al folclorului.

După Vico, istoria omenirii începe cu o vîrstă poetică, metafo-
rică, vîrstă cînd se gîndea basme și se vorbea poezii, adică, în
spiritul unei mentalități prelogice, se gîndea poetic, sau, mai cu-
prînzător spus, vîrsta primitivă cînd poezia, înrudită cu cele-
lalte activități umane, era un mod de viață.

Poema *Venere și Madonă*, primă afirmare deplină a lui E-
minescu în literatură română, coincide cu anunțarea unui program
estetic, amplificat și nuanțat peste puțină vreme în *Epigonii*, tot
în spirit romantic, dar cu exemple de autenticitate din istoria li-
terară autohtonă. Spațiul în care Eminescu se mișcă predilect este
trecutul, proiectat în orizontul primitivității creatoare, altfel spus,
cufundat în apele miturilor și în vraja lirismului primordial, orlic.
Poezia este așadar, pentru romantic, reînvierea poeziei originare,
a cîntecului ca izvoditor al existenței, a stării de grație din pri-
mele faze ale civilizației, estompată în timpurile moderne de as-

cesiunea cugetării (pentru clasici, pentru Bolleau, de pildă, poe-
zia era un produs al rațiunii).

Regresiunea în trecut în arhitate, cînd artistul primitiv plu-
tea liber în văzduhul ficțiunii, semnifică identificarea totală a
poetului cu demersul său liric, deci un act de sinceritate abso-
lută, condiția sine qua non a artei, dar presupune și un gest ro-
mantic, de eliberare din strînsura unei lumi insensibile la dra-
ma și opera creatorului. De aceea, Eminescu afirmă întotdeauna,
prin antiteză, existența unei valori înalte spre care se îndreaptă
întreaga sa ființă. Participarea la viața ficțiunii este atît de pu-
ternică și totală încît creatorul, refuzat de bucuriile efemere ale
existenței, găsește o compensație doar în viața imaginară, în poezie.

Contrastul între vis și realitate, fundamental pentru structura
sufletească a romanticului, cunoaște în lirica eminesciană, de la
debutul în *Convorbiri literare*, încordări neobișnuite prin drama-
tismul lor. Poema *Venere și Madonă* se întemeiază pe opoziții
spectaculoase.

Venere și Madona reprezintă simboluri ale frumuseții antice și
ale purității creștine (de fapt, sub raport plastic, constatăm o in-
gemănare a frumuseții fizice cu aceea morală), sunt un „ideal"
al lumii cufundate în mituri. Atribuind aceste calități, scapse din
ficțiune, ființei iubite, proiectînd-o deci în noaptea poeziei, așa
„cum Rafael creat-a pe Madona dumnezeie", poetul ajunge la dez-
amăgire. Între **absolutul** frumuseții de femeie („divinizarea fru-
museții de femeie"), reprezentat prin cele două imagini, — *Ve-*
nera și Madona, imagini ale aceleiași valori ideale, — și **reali-**
tate e o prăpastie, denunțată de poetul dezamăgit într-un stil
crud, ce merge pînă la invectivă.

Fiind un monolog patetic prin spiritul antitetic și intensitatea
sentimentului, poema a putut da impresia, mai ales prin versu-
rile de osîndire a femeii iubite, că e de un „retorism mușcător",
îar comparația din partea a doua că e „absurdă" (G. Călinescu,
Opera lui Mihai Eminescu, V, 1936), după ce Maiorescu o amen-
dase ușor în 1872 (*Dirrecția nouă*). În realitate, *Venere și Madonă*,
poezie de un dramatism acut („antitezele fac viața", nota E-
minescu într-un manuscris, 2258 f. 222) îndeamnă spre alte caracte-
rizări. Se cuvine să amintim că D. Caracostea a înțeles adecvat
semnificațiile acestei poeme ce marchează începuturile emines-
cianismului. „Ca ritm de sentiment, — scria istoricul literar —
observăm mai întîi că *Venere și Madonă*, cu cele trei tacturi:
idealizare, dezamăgire, înduioșare, este negațiunea retoricii.
Este o luptă plină de dramatism între conștiința dusă de avîntul
idealizării și instinct, înduioșarea finală însemnînd instinctul ridi-
cat și el pe un piedestal de idealizare. Printr-un fenomen de echi-
libru interior elanul patimii se cere încadrat în elanul idealiz-
ant al culturii, sub cele două forme înalte" (Arta cuvîntului la
Eminescu, Buc., 1938).

Nelipsită de imperfecțiuni (epitetele de pildă, sunt cam gene-
rale) *Venere și Madonă* reprezintă cea dintîi pagină în care su-
fletul romantic eminescian cunoaște o intrupare convingătoare,
cu reflexe adînci și durabile în poezia de mai tîrziu. Avem în
vedere alternanța dramatică între vis (femeia văzută ca un înger
și pasiunea nesățioasă pe de o parte, și resemnarea, con-
templația scepticului, pe de alta. Invins de pasiunea erotică, poe-
tul așază totuși imaginea femeii reci în cadrele idealității. Ima-
ginea iubitei este aceea a unui demon ce-i stăpînește sufletul cu-
prins de neliniște. Sufletul romantic se zbate, fără ieșire, între
entuziasm erotic, proiectat în obsolul, și durere, revers drama-
tic al imposibilității atingerii idealului de totalitate.

Originalitatea de viziune a acestei „stranii" poezii (T. Maio-
rescu) constă, în primul rînd, în spiritul antitetic ce-i dă viață,
în abundența și forța imaginilor, perfect adecvate sentimentului
exploziv, titanic. Eminescu „gîndește în basme", adică poetic, ar,
altfel spus, însușirea rară de a transfigura lumea, de a „împrăș-
tia visul în viața reală", ca să folosim o expresie a lui Gérard
de Nerval. O singură strofă din *Venere și Madonă* este suficientă
pentru a proba că în lirica tradițională a epocii se auzea o voce
poetică nouă, tulburătoare: „Venere, marmură caldă, ochi de pia-
tră ce scînteie, / Braț molatic ca gîndirea unui împărat poet, /
Tu ai fost divinizarea frumuseții de femeie, / A femeiei ce și
astăzi tot frumoasă o revăd".

Primele două versuri în care *Venere* este o metaforă (a fru-
museții antice, nealterată de rațiune), și nu o expresie proprie

(Continuare în pag. 6)

Mihai DRAGAN

Rima la Dosoftei și la Eminescu

Cel mai mare poet român modern a cunoscut, desigur, *Psaltirea în versuri*, opera principală a lui Dosoftei, cel mai însemnat poet din epoca veche a literaturii noastre. Pe singurul exemplar din prima ediție (Unieș, 1673) a acestei lucrări, existent la Biblioteca Universitară din Iași, se găsește o însemnare a lui Eminescu (vezi și N. A. Ursu, *Psalmii lui Dosoftei în cultura românească*, „Cronica” nr. 43/1974, p. 7) într-un articol din 23 ianuarie 1877, Eminescu mărturisise: „Noi cunoaștem aproape tot ce s-a scris în românește”.

Deși studiate de aproape 100 de ani (mai întâi de Moses Gaster în 1883, apoi de către alți cercetători, în ultimul timp de M. Elian, mai ales), influența literaturii și limbii vechi asupra lui Eminescu, precum și asemănările, în conținut și în formă, între opere vechi românești și poezii eminesciene, rămân probleme deschise. Intre similitudinile care pot fi identificate între opera lui Dosoftei și poezia eminesciană se înscriu și unele privitoare la rimă. Se poate, astfel, constata faptul că mai multe categorii de rime gramaticale pot fi întâlnite atât la Dosoftei, cât și la Eminescu. Cele mai multe dintre ele pot fi identificate și în poezia populară, de aceea relevarea lor poate constitui un argument în plus pentru demonstrarea influenței folclorului poetic asupra celor doi mari poeți. Prezentăm mai jos o parte dintre ele. (Am utilizat ediția lui I. Bi-anu, din 1887, a *Psaltirii în versuri*, ediția lui Perpessiciu din *Opere eminesciene*, vol. I și VI, precum și antologia lui J. U. Jarnik și Andrei Bărganu, *Doine și strigături din Ardeal*, Buc. 1885).

a) foarte des la Eminescu, mai rar la Dosoftei, apar în rimă și forme verbale iotacizate, și forme verbale neiotacizate. La Dosoftei: *Răilor, să nu vă pae / Dumnezău mila să-și taie* (Ps. 4/11—12); *De-a Domnului bunăte cerce să văză cui pare / Că-i ferice de tot omul care spr-ins nădejde trage* (Ps. 33/15—16); *Și sfaturile să-și piarză / Și din mila ta să cază* (Ps. 5/45—46). La Eminescu: *Și ochii tăi nemiscători / Subochii mei râmii / De te înalț de subsuori / Te-nalță din călcie (Lucafărul); vară-să răsară (Freamăt de codru), răzăvăză (Scrisoarea I), întind-cuprind (Din valurile vremii...).* În poezia populară: *căpătil-mii* (Eminescu, *Opere*, VI, p. 162), *cer-pier* (idem, p. 168), *crează-cază* (idem, p. 196), *cui-spu* (Jarnik, Bărganu, p. 55),

bată-ardă-vadă-creadă (Eminescu, *Opere*, VI, p. 139);
—b) sufixele verbale — ez și — esc sînt sau nu sînt utilizate, după necesități prozodice. La Dosoftei: *Și cu toții să-mvitează / Spre Domnul de vor să piarză* (Ps. 2/9—10); *Sufletului ocări ce-i lucrează / Bogătașii ceia ce zburdează* (Ps. 122/13—14); *Carii către Dumnezău au teamă / Le agiută Domnul și-i intramă* (Ps. 113/47—38); *Au și nări, nu pot să mirosască / Și mini au, nu pot să pipăiască* (Ps. 113/37—38); *Că pe toți craiul potoale / Ca spuma mării cea moale* (Ps. 92/21—22). La Eminescu: *Văzduhul scinteiază și ca unse cu var / Lucesc zidiri, ruine pe cîmpul solitar (Melancolie); [..] Jochi de piatră ce scinteie [..] Tu ai fost divinizarea frumuseții de femeie (Venere și Madonă); Lucește c-un amor nespul (Lucafărul); ...unde-n săli lumină luce (în rimă cu duce) (Egiptul). În poezia populară: *La străini-pînă ce cină / Eu sînt sfeșnic de lumină* (Eminescu, *Opere*, VI, p. 172); *Toată cas-o lacrămează / Și pe tată-său-l poțtează* (idem, p. 223); *Că în loc de cruce / Soarele stră-luce* (idem, p. 273);*

—c) atât Dosoftei, cât și Eminescu utilizează construcții verbale pronominale „inversate”, care rimează cu substantive și adjective simple. La Dosoftei: *Eu încă voi zice ș-o-i ruga-mă / Doamne sfinte tu să-mi iai de samă* (Ps. 40/11—12); *De te-aș mai putea uita-te / Ierusalim cetate* (Ps. 136/25—25); *Cit să vor seote din casă / Numele ei s-a uita-să* (Ps. 48/33—34); *Citu-s de dulci cuvintele tale / Că-s ca strida și nu le-aș uita-le* (Ps. 118/243—244). La Eminescu: *Nu voi, tată, să usuce / Al meu suflet tinăr, vesel / Eu iubesc vinatul, jocul / Traiul lumii alții lese-l (Făt-Frumos din tei); Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l / Ce-o să aibă din aceasta pentru el, bătrînul dascăl? (Scrisoarea I). În poezia populară: *Ies afară, văzu-o / Intru-n casă, auzu-o* (Jarnik, Bărganu, p. 99);*

—d) rime în care apar nume proprii: la Dosoftei: *De tirgul Sîhemului, de valea Sohot / Că mi-l-ai dat cu uric, cu locul lui cu tot / Al meu iaste Galaad, al meu Manasi, / De straje-mi iaste Efreim lingă căpății* (Ps. 59/15—18). La Eminescu: *adaos-Menelaos (Scrisoarea I), Corregio-înțelege-o (Scrisoarea IV), nesaiju-Horațiu (Scrisoarea V)*. Credem că nu este justă opinia după care, la utilizarea unor astfel de rime, Eminescu a avut ca model numai poezia

străină (mai ales, germană). Mai degrabă, poezia veche românească l-a influențat în acest sens;

—e) rime alcătuite din aceleași cuvinte, repetate. La Dosoftei: *Am și dobitoace multe, / Și de zimbri-am cirezi multe* (Ps. 49/47—48). La Eminescu: *Cînd l-aude, numai dînsul își știa inima lui, / Căci copilul cu bobocii era chiar copilul lui (Cămin-File din poveste); Verbele poartă-poartă, (în același poem). În poezia populară: *Mîndră, mîndră, draga mea, / A-jungă-te jalea mea* (Eminescu, *Opere*, VI, p. 139);*

—f) rime formate din omonime. La Dosoftei: *Glasul Domnului face holbură pe mare / De o im-lă cu unde și cu valuri mare* (Ps. 28/11—12). La Eminescu: *Privindu-mă cu ochii în care-aveai un cer [..] Că-mi vei da prins pe-acela ce umiit îți cer (Strigoii). În poezia populară: *Strugurele greu de vie, / Spune-i badelui să vie* (Eminescu, *Opere*, VI, p. 164);*

—g) rima „eminesciană” scumpă-rumpă (Ș-acelua, pârînte, să-i dai coroață scumpă / Ce-o să asmuțe ciinii ca inima-mi s-o rumpă, în *Rugăciunea unui dac* ș.a.) a fost utilizată mai întâi, poate pentru prima dată, de către Dosoftei: *Beserica ta, Doamne, cea scumpă / Aprinsără cu foc să o rumpă* (Ps. 73/23—24).

Cercetarea poate fi extinsă, numărul categoriilor de rime gramaticale, identice la Dosoftei și la Eminescu, fiind, probabil, mai mare decît apare aici.

La aceste apropieri între Dosoftei și Eminescu se pot adăuga altele: expresiile al umbrei întunerice și umbra morții (prima în O, râmii și a doua în Scrisoarea I), pot fi întâlnite, cumulat, cu modificări minime, la Dosoftei: *Di-ntunerice de umbră de moarte* (Ps. 106/33). Modelul neobișnuit de frecvent substantivări a unor ad-verbale, în limba poeziei eminesciene (*Cu mine zilele și-adaogi / Cu ieri viața ta o scazi / Și ai cu toate astea-n față / Deapururi ziua cea de azi ș.a.*), poate fi găsit tot la Dosoftei: *Tu mi-ai cunoscut tirziul / De-l lănești cu timpuriul* (Ps. 138/11—12) ș.a.

Studiul comparativ al operelor lui Dosoftei și Eminescu va releva, desigur, și alte aspecte interesante (de exemplu, tema înstrăinării, care e tratată de ambii poeți în versuri de factură populară).

Sărbătorirea celor doi mari poeți în aceeași perioadă de timp (1974 și 1975) constituie un prilej nou de asociere a numelor lor și de stabilire atât a asemănarilor, care le definesc originalitatea.

Petru ZUGUN

VENERE ȘI MADONĂ

(continuare din pag. 5)

(aceeași situație se repetă cînd este vorba de Rafael și Madona), sînt, prin asocierile neașteptate, simbolice și amplificate metaforic, în primul plan al antitezei (trecutul), imaginea făpturii mitice, evul poetic al primitivității, devenit, în fantasia „urîșească” a lui Eminescu, lumea eternă a poeziei, centrul suprem al idealității la care se raportează. Versul al treilea, „Tu ai fost divinizarea frumuseții de femeie”, sporește în intensitate, afectiv și estetic, imaginea femeii ideale, absolute, ca în cel de al patrulea vers poetul să treacă la actualizarea acesteia din perspectiva propriilor sentimente. În fantastic, opoziția între trecut și prezent, — tu ai fost divinizarea, față de și astăzi tot frumoasă o revăd, — este aparentă, dar în poezie, împreună cu paralelismul între sfîrșitul versului trei și începutul celui următor, are darul de a accentua ideea. Prin această dispoziție simetrică, reluată în structura următoarelor două strofe, dedicate Madonei, imaginea centrală, aceea a frumuseții ideale a femeii, este ridicată, în ficțiune, la o valoare absolută, la viața căreia participarea poetului este cu atât mai dramatică și totală cu cît opoziția între aceasta și imaginea reală a femeii „cu inima stearpă, rece și cu suflet de venin” devine mai categorică în partea a doua a poemului.

Dialectica sentimentelor din *Venere și Madonă* dezvăluie o atitudine paradoxală, dar caracteristică romanticului: cu cît realitatea îl deziluzionează mai mult, iar femeia, umilită de invective, plînge, cu atât crește în intensitate elanul idealizării, încercarea de a ține ori himerică a creatorului de a opune vieții „vălul alb al poeziei”. Dovadă, înduioșoasă finală, tranziția „Plîngi, copilă?...”, scotită de Maioreșcu (în *Directia nouă*) „originală și plină de efect, însă prea calculată (recherchée, cum ar zice francezii)”: „Plîngi copilă? — C-o privire umedă și rugătoare / Poți din nouzdrobi și frînge apostat-inima mea? / La picioare-ți cad și-ți caut în ochi negri-odînci ca marea / Și sărut a tale mine, și-i întreb de poți ierta. / Șterge-ți ochii, nu mai plînge!... A fost crudă-nvinuirea, / A fost crudă și nedreaptă, fără razem, fără fond. / Sufletele de-ai fi chiar demon, tu ești sintă prin iubire, / Și ador pe acest demon cu ochi mari, cu părul blond”.

G. Călinescu scria mult prea restrictiv, în opera citată (p. 14), că „aceste două strofe sunt singurele intrucivă vrednice de poet, deși sunt năpădite de vorbe inutile. Se prevăd în ele mișcările palinodice de mai tirziu, prăbușirea profetică a omului la picioarele femeii, cerșirea iubirii”. Perspectiva este însă mai largă.

Imaginea „tu ești sintă prin iubire”, asociată cu aceea din strofa a cincea, care face trecerea spre dezamăgire și invectivă, — „Și-ai făcut din tine-un inger, blind ca ziua de magie, / Cînd în viața pustită ride-o rază de noroc” — conduce către esența poeziei, imaginea femeii inger „metaforă universalizată” fiind axa de susținere a viziunii mitice din primele patru strofe. Elanul spre idealizare din partea întâia a antitezei (trecutul), idealizare ce nu cunoaște margini („Te-am văzut plutind regină printre ingerii din cer”), îl regăsim la fel de intens în partea a doua a antitezei (prezentul), cînd poetul se împacă oarecum cu viața, salvîndu-se însă prin fantasmă („tu ești sintă prin iubire”) și lărgînd, astfel, perspectiva spre spațiul enigmatic al înclîpăirii, („lumea ce gîndea în basme”), spre lumea eternă a poeziei.

La 15 aprilie 1870, cînd Eminescu publica prima sa poemă în revista societății Junimea, literatura română trecea sub o zodie nouă.

EMINESCU JURNALIST

La începutul lunii iunie 1883, Eminescu revenea la Iași în calitate de trimis special — am spune astăzi — al ziarului *Timpul* la marea serbare a dezvelirii statuii lui Ștefan cel Mare, după ce cu 9 ani în urmă tot el marcaseră — în *Curierul de Iași* — un eveniment similar: dezvelirea la București a statuii altui mare voievod român — Mihai Viteazul. Poetul își încheiate practic incomparabilă opera, asupra căreia ar fi cel puțin o insolență să primim făcînd abstracție de activitatea de gazetar.

Eminescu este primul mare publicist al nostru, primul mare ziarist în accepția cea mai modernă a cuvîntului. Pînă la el am avut doar cîtorva ziare și reviste. Desigur, imaginea poetului, copleșit de căldurile verii bucureștene, încovoiat pe maldărul de corecturi, la ziarul *Timpul*, sau — mai înainte — redactor la „foaia vitelor de pripas” (*Curierul de Iași*), publicație obscură devenită celebră în cultura noastră datorită lui Eminescu, este de natură să ne întristeze. Dar cît de profitabilă s-a dovedit a fi pentru spiritualitatea noastră în genere și pentru presa românească modernă în special ziaristica lui Eminescu! În articolele sale, Eminescu și-a relevat înalta-i idee despre presă, despre rolul ei în apropierea unei națiuni, în înfrîurirea conștiinței. El a văzut în scrisul ziaristic un mijloc de instrucție și educație de cultivare a limbii, de luptă pentru un ideal. Frază lui Eminescu dogorește ca o flăcără. Puterea de convingere și patima argumentației, limbajul de o plasticitate unică amintesc de „sufletul” verbului lui Bălcescu și anuntă publicistica lui Arghezi și Călinescu. Poetul este, de asemenea, primul care face pe deplin dovada a ceea ce am numi conștiință publicistică. El înțelege pentru prima dată în toată complexitatea ei misiunea gazetarului. El înțelege că a scrie periodic înseamnă a educa prin idei și expresie, a bucura sau a indigna, a afirma sau a nega, uneori cu vehemență. De aceea toate articolele sale constituie modele de pasiune a ideilor și de limbă românească, mici construcții a căror structură impresionează prin imaginea de ansamblu dar și prin detalii. Eminescu a văzut în presă un factor de civilizație cu atât mai mult cu cît materialul de lucru în acest domeniu este cuvîntul, limba — considerată de el însuși ca fiind trăsătura fundamentală a personalității unui popor și a unei civilizații: „Măsurariul civilizației unui popor în ziua de azi e: o limbă sonoră și aptă de a exprima prin sunete noțiuni, prin șir și accent logic cugete, prin accent etic sentimente”. Cuvîntul etic este unul dintre cele mai frecvente în articolele celui mai mare poet român. De altfel, problema civilizației și culturii, a raportului dintre acestea revine des în opera sa ziaristică, în legătură cu ea afirmînd ideile de ne-tăgăduită actualitate: „Civilizația adevărată a unui popor consistă, nu în adoptarea cu deridicată de legi, forme, instituții, etichete haine streine. Ea consistă în dezvoltarea naturală, organică a propriilor puteri, a proprii-

lor facultăți ale sale”. A cultiva limba poporului, limba vorbită de secole, nu „limba cosmopolită”, nu „pășăreasca” neînțeleasă de popor, este o condiție a civilizației.

Publicistica eminesciană — cronică patetică a unei epoci — îmbrățișează o diversitate de domenii — artă și literatură, politică, economie, istorie etc. De la cronică teatrală la recenzia cărții științifice, de la comentariul politic la medalioanele unor figuri luminoase ale istoriei naționale, de la consemnarea unui fapt la zi pînă la pamfletul virulent. Tulburătoare este forța cu care autorul, folosindu-se de un prilej sau altul, extrage marea lecție de frumos și de patriotism pe care o exprimă întotdeauna memorabil. Recenzînd în *Timpul* volumul lui Slavici „*Novela din popor*” Eminescu rostește un adevăr etern: „Credem că nici o literatură puternică și sănătoasă, capabilă să determine spiritul unui popor, nu poate exista decît determinată ea însăși la rîndul ei de spiritul aceluia popor, întemeiată adevărat pe baza largă a genului național”.

Stilul direct, nelipsit de frumuseți artistice, este și o reflectare a sincerității gazetarului cu sine și cu cititorul, a cultului adevărului, adevărului său. Sinceritatea determină modalitățile publicistice de o simplitate surprinzătoare, care sporește puterea de convingere și emoționează profund. La împlinirea a 11 ani de la apariția „*Convorbirilor literare*”, revistă căreia îi aduce elogii pentru ceea ce însemnase și însemna la acea oră în procesul de edificare a culturii românești așezată „pe baze naționale”, poetul găsește de cuvînt să aducă supremul omagiu revistei și cercului ei, încheiindu-și articolul din *Timpul* cu acest „banal” anunt: „La 1 April se va începe al XII-lea an al publicării „*Convorbirilor literare*”. Abonamentul este de 20 de lei noi (...). Ele se fac numai pe un an întreg la Redactorul Iacob Negruzzi ori la Tipografia națională în Iași”.

Neștirbită a rămas și va rămîne valoarea articolelor care evocă figuri de cărturari și oameni politici însemnați (Constantin Negri, August Treboniu Lauren, Cezar Bolliac, Eliade Rădulescu și alții), restituie valori. În rîndul acestora se înscrie cunoscutul articol *Bălcescu și urmașii lui*, unde, vorbind despre Istoria... marelui cărturar și revoluționar, pe care o privește înfi de toate ca pe un monument de limbă, Eminescu proclamă profetic: „Facă-se această scriere evanghelia neamului, fie libertatea adevărată idealul nostru, libertatea ce se cîștigă prin muncă”. „Conștiința muncii” — iată o sintagmă înfi în scrisul publicistic al poetului. Este cunoscută vehemența lui Eminescu din articolele politice, ajunsă la violență și invective. Răfuielile cu liberalii, faimoasa teorie a „păturii superpuse”, îl conduc fatal la evidente exagerări. Articolele sale devin pamflete, lăsînd să se recunoască în structura lor, așa cum remarcă G. Călinescu, gîndirea și stilul omului de geniu care era Eminescu. Fără îndoială, nu se putea ca autorul să nu-și atragă foarte multe antipatii și adversități. Dar cu rare excepții (între care Macedonschi) care l-au atacat mai mult pe poet decît pe ziaristul politic, împotriva sa au „vociferat” condeie deble. Impresionant este faptul că însuși C. A. Rosetti, prezentat atît de grotesc de poet

(„ochii bulbucați de broască”) îi prețuia — notează același Călinescu — marele talent și citea în primul rînd articolele lui Eminescu. Este încă o dovadă a fascinației personalității celui ce devenise încă din timpul vieții, și mai ales în ochii „tinerimii”, o figură legendară. Activitatea de ziarist a lui Eminescu a influențat dezvoltarea publicisticii românești și, neîndoios, fără exemplul său presa noastră progresistă nu ar fi ajuns la nivelul european din perioada interbelică și la cel din epoca actuală. Destinul a vrut să fie și în ce privește jurnalistică un pisc dintre cele mai înalte. Încît și astăzi ne mai tulbură o întrebare pe care o adresa cîte unui prieten care-l îndemna să părăsească pentru o vreme redacția *Timpului* (unde îl avea coleg pe Caragiale) spre a se odihni: „Pe cine să laș în locul meu?”...

Constantin COROIU

Caracterul „miscelaneu” al unei bune părți din manuscrisele eminesciene se poate ilustra în multe feluri. Între altele, prin dificultățile pe care le creează cercetătorilor. Astfel, cine a străbătut Manuscrisul 2255 — unul dintre cele mai semnificative, în aceste privințe — poate constata cum pe fila 321, să zicem, e o scrisoare a editorului Brockhaus, la al cărui **Lexicon** Maiorescu dorise a-l trece poetului încă din 1874 propria-i colaborare. Pe fila următoare e notată adresa din Calafat a fiului lui Creangă, pe care Eminescu îl avea în grijă (după ce ajunsese redactor la **Timpu**) și care se afla în sus-numita localitate desigur numai temporar. Pe fila 335 e o scrisoare a lui Iacob Negruzzi, din 2 octombrie 1880 (cea în care poetul era somat să se lase de reaua deprindere de a da scrisorile la coș, necitite). Pe fila 337 se află o chitanță de achitarea chiriei, datată „28 nov. stil vechi” 1878¹, din care rezultă că poetul plătea 45 lei pe lună, cu serviciu cu tot, pentru odaia nr. 1 din surpăturile fostei mănăstiri Calmata. Pe fila 338 sint lipite tăieturi din ziare nemțești de prin ianuarie-februarie 1880.

Până aici, totul e relativ limpede. Însă fila 339, alcătuită dintr-o bună hirtie de corespondență și numerotată cu un „XI”, pune probleme. Că a fost răzlețită dintr-un context amplu, nu încapă îndoială, iar pentru cei familiarizați cit de cit cu grafia a-propietăților poetului, cu cerneala ce întrebuintă, cu felul hirtiei etc., e de asemenea clar că pagina aceasta a scris-o Veronica Micle, utilizând obișnuita cerneală violetă din corespondența ei. Toate acestea au făcut ca în **Buletinul Mihai Eminescu**, an. XIV, 1943, fasc. 21, la rubrica **Multe și mărunte**, Augustin Z. N. Pop să publice o contribuție intitulată **Fragment**, care e următoarea: „În msul Academiei Române Nr. 2255, fila 339 este legat acest fragment (numerotat IX) dintr-o scrisoare confesională (!) a Veronicăi Micle: [p. 15; e reproduc apoi textul respectiv — n.n.].” Iată și comentariul lui Augustin Z. N. Pop, menit a conchide: „Subtilitățile textului se deslușesc prin complexul trăit de aceea care devenind atît de crudă soția lui Ștefan Micle, încerca să-și ducă întreaga viață mai neașteptată la pubertate, explicînd oarecum tragic, fațadele poet. «causae reipotae actionis», adică amorul său. Cînd o va fi scris și cit va fi fost de întinsă epistola?” (p. 16).

Reținînd aceste întrebări, la care nu știm ca Augustin Z. N. Pop sau altcineva să fi răspuns, între timp, — transcriem și noi fragmentul mai întîi, înlăturînd din mers și cele câteva inadvertențe din versiunea publicată în **Buletinul Mihai Eminescu**: „Ea crescî foarte repede în trup și în inteligență, și deveni chipul adevărat al

Erori de interpretare

acelei ce plecase, și o iubi cu cea mai înfocată iubire, cum nu m-aș fi crezut în stare de a iubi pe nici o ființă pămîntescă.

Însă în scurtă vreme, cerul acestei curate afecții se întunecă, melancolia, groaza și spaima se strecurau ca noui. Am zis că copia creștea foarte repede. Ciudată, într-adevăr fu creșterea repede a făpturii sale trupesti, — dar grozave, ah! grozave tură gîndurile tulburate care mă impresurau pe cînd veghiam desvoltarea ei intelectuală. Putea oare să fie altmîntreilea, cînd în fiecare zi în concepțiile copilei descoperiam puterea adultă și facultățile femeii? Cînd lecții de experiență curgeau de pe buzele copilăriei? — cînd în fiecare clipă vedeam înțelepciunea și pasiunile răspîndindu-se din ochii ei mare și cugetători? Cînd zice toate aceste izbi simțurile mele îngrozite, —...

Citînd acest text, un iubitor al prozei lui Poe înțelege numaidecît că în el nu e vorba de nici o „scrisoare confesională”, ci de începutul deznodămîntului din **Morella**. Pe de altă parte, se știe de mult că Eminescu publicase în numărul din 8 octombrie 1876 al **Curierului de Iași** o versiune românească a **Morelle** semnată **To** (adică Veronica Micle). Cine s-a oprit asupra filei 339 din **M-sul 2255**, a putut să observe, de altfel, câteva discrete intervenții în text — modificări ortografice, adăugiri — efectuate cu creionul și în care se recunoaște dintr-o ochire scrisul lui Eminescu. Astfel, înainte de cuvîntul „veghiam”, poetul adaugă un „pre” („preveghiam”), introducînd imediat după aceea un „și urmărean” (= „preveghiam și urmăream desvoltarea ei intelectuală”, în loc de „veghiam desvoltarea ei intelectuală”). Tot așa pe „altmîntrelea”, Eminescu îi corectează prin „altmîntrelea”, iar pe „descoperiam” — prin „descopream”. Fila răzlețită din **M-sul 2255** provine așadar din manuscrisul versiunii românești a **Morelle**, rămînd după cum se vede printre hirtilele poetului după ce nuela a fost publicată.

Ce s-a făcut însă cu manuscrisul întreg? Și la asemenea întrebare exista răspuns, încă de mult, însă un răspuns care nu avea pînă deunăzi o suficiență acoperire documentară. În **Cum a iubit Eminescu**, Octav Minar publica ceea ce el numea „trei fragmente de scrisori neterminate și neisclăite”, după „originalul în franțuzește” al Veronicăi Micle, iar în continuare — ceea ce credea că e o altă scriere, tot

după „originalul în franțuzește” și de astă dată purtînd semnătura „Veronica”. În realitate, era vorba de o singură scrisoare care se rupseser în patru și care, intrînd nu demult în fondul de manuscrise al Bibliotecii Academiei, a fost pe deplin restaurată. Figurează la cota S—4(8) LXVIII și este, probabil (lăsînd la o parte greșelile de limbă), cea mai frumoasă scrisoare de dragoste din cîte a scris Veronica Micle. Cum în cartea despre **Viața lui Eminescu (Hyperion, I)**, o reproducem în cadrul și cu reliefarile ce se impun, nu insistăm aici asupra acestei epistole. Trebuie să observăm numai că, fiind în ea vorba despre **Morella**, Minar — cînd o publica — făcea următoarele considerații într-o notă: [Morella =] „Nuvelă de Edgar Poe tradusă de Veronica Micle. Această nuvelă s-a publicat și în «Curierul de Iași» din 8 octombrie 1876 în traducerea făcută de Eminescu, căci traducerea Veronicăi a fost aruncată în foc de poet, vezi scrisorile”. Însă Minar incurcă și aici lucrurile, ca în atîtea rînduri. Nu a prins, se vede, nimic din înțelesul scrisorii, ignorînd și împrejurările în care a fost trimisă. Iată numai cîteva fragmente din textul original, care sînt cit de se poate de limpezi: „Pauvre Morella! Vous l'avez mis au feu. Et pourquoi cela? vous-a-t-elle jamais fait quelque mal? Mais j'oublie, ce sont toujours les innocents qui subissent [sic!] le martyre! Que vous-al-je manqué moi, pour m'avoir jetter dans la plus cruelle desespoir [sic]? [...] Avant d'avoir reçu ma lettre amère par laquelle je réclamais ma correspondance que vous accusez d'avoir provoqué la rupture, pour qui dis-je vous avez dit les jours de Paques étant chez Mme Cremnitz, à Mme Hummel, que nul part n'est pas le bonheur pour vous ni même a [sic!] lassy. Si vous êtes juste et si vous avez le cœur vrai ariez-vous la pitié, dont j'ai tant besoin, de me répondre un mot sur cela? Parce que vraiment je voudrais savoir si je vous ai offensé, si je vous ai fait un tort quelconque, au moins je saurai la vraie cause qui a provoqué votre silence de trois longs semaines [...] Mon cher Eminescu, cette vie est si vide de bien qu'assez souvent on prend le bonheur d'un rêve pour la la [sic!] réalité, je vous ai rêvé cette nuit, et comme explication de mon charmant rêve j'ai reçu votre lettre par laquelle vous m'apprenez que vous avez mis au feu la pauvre Morella. Vous rappelez [sic] — vous dans quel état [évident] neantéje: „état” elle a été tradu-

ite? Vous me repondez: „il y a si loin de ça”; et moi, je seul [e]: qu'il y a si peu”.

Prin urmare: deși Veronica nu avea această impresie, trecuse mult timp de cînd **Morella** a fost tradusă și pînă la data cînd, prinînd acea „lettre amère”, Eminescu tăcuse vreme de „trois longs semaines”, apoi îi scrisese doamnei Micle că a pus pe foc manuscrisul nulei. Care poate fi această „scrisoare amară”? E scrisoarea ajunsă nu prea de mult la Biblioteca Academiei, datată „30 ian. 1880”, și figurînd la cota S — 4 (33) LXVIII, în care Veronica declara că renunță „la o legătură care nu e sub nici un raport compatibilă cu ființa mea...” etc. De altfel, trebuie să fi fost mai multe scrisori compuse în aceeași stare de spirit, dar care deocamdată nu se cunosc, ori s-au pierdut pentru totdeauna. La una din acestea, Veronica face aluzie chiar în scrisoarea referitoare la **Morella**: „Du reste peut-être aurais-je attendu jusqu'a présent sans vous rien écrire si Hanriette [sic!] ne serais pas venues chez moi, et ne m'aurait pas provoqué à vous écrire une lettre pleine de mechancetés” [sic]. Pe de altă parte, într-o scrisoare trimisă Henrietei la 20 aprilie 1880, Eminescu îi comunica printre altele: „Observă-i Doamnei Veronica Micle că între scrisorile ce i s-a trimis din partea unui om, este una în plic care trebuie arsă și pe care acel om n-a îndrăznit s-o puie pe foc”. Pînă la această ultimă dată, poetul restituise Veronicăi corespondența; nu în întregime, de vreme ce printre scrisorile din 1 septembrie 1880, doamna Micle îi cererea iarăși „corespondența mea”. Aceasta nu poate să însemne decît că dintr-un motiv sau altul, Eminescu a reținut anumite scrisori; poate pe acelea despre care unii au bănuț că ar fi cuprins detalii compromițătoare la adresa „Junimii” și care, ajungînd în 1884 la Maiorescu, deodată cu biblioteca și manuscrisele eminesciene, ar fi fost distruse de către critic.

Pe baza datelor invocate mai sus, putem conchide la rîndul nostru, Manuscrisul cu traducerea **Morelle** i-a fost dăruit poetului, după ce nuela a fost publicată în **Curierul de Iași**. Iritat de scrisorile „pline de răutăți” ale Veronicăi din ianuarie-februarie 1880, Eminescu a ars acest manuscris și i-a și scris despre aceasta autoarei, rătăcind numai o filă: aceea care a fost legată la Biblioteca Academiei în **M-sul 2255**, după ce Maiorescu a donat Academiei manuscrisele eminesciene. Prin februarie-martie 1880 trebuie deci să fi ars poetul manuscrisul **Morelle** și tot în acest răstimp a primit frumoasa, pătrunsă de un patos indubitabil, scrisoare a Veronicăi.

George MUNTEANU

Documente inedite

NOI MĂRTURII DOCUMENTARE DESPRE M. EMINESCU

Viața și activitatea lui M. Eminescu a trezit în permanență un deosebit interes nu numai în rîndurile cercetătorilor, ci și ale tuturor iubitorilor operei marelui poet. Scrisoarea pe care o prezentăm în continuare reprezintă un autentic document din perioada în care Eminescu se afla în tratament la Ober-Döbling, în urma primului atac al bolii ce avea să-l răpună în anul 1889. Considerăm deci că este de datoria noastră să dăm publicității și aceste mărturii care aduc încă o contribuție în procesul cunoașterii vieții poetului. Menționăm astfel incertitudinile specialiștilor în ceea ce privește diagnosticul, situația materială grea în care se afla Eminescu, atîndu-ne față de prima ediție a operelor sale (cea publicată de Titu Maiorescu în 1883), interesul pe care-l manifestau față de Eminescu junimiștii și alte personalități din acea vreme etc.

Dimitrie Boghean, autorul acestei scrisori, devenise membru al societății literare „Junimea” în anul 1882 și a colaborat doar o singură dată la „Convorbiri literare” cu traducerea lucrării lui K. Schuchhardt, „Cum se descope un val roman” (1886, pag. 407—416). Probabil că în acea perioadă Boghean se afla la studii în Viena și, rugat fiind de junimiștii ieșeni, în special de Petre Missir (care se îngrijea și de listele de subscripție pentru îngrijirea sănătății lui Eminescu) să se intereseze mai îndeaproape de starea sănătății poetului, acesta comunică „Junimii” cele constatate insistînd să se ia măsurile de cuviință.

I. Arhip
D. Vacariu

Viena, 1/II, 1884

IUBITE MISSIR, !)

Entuziasticul tău salut îți-l întorc cu aceeași căldură... 2). Și acum să trecem la motivul principal al scrisorii mele. Laș la apreciația ta plină de tact, dacă cele ce sînt constrîns, sper în interesul lui Eminescu, a-ți comunica aici, sînt susceptibile de a fi citite în total „Junimii” întregi, ori comunicate numai parțial unor junimiști aleși, pentru un scop anumit.

Sînt acum două luni de cînd am sosit aici. L-am vizitat pe Eminescu fără a mă prezenta lui, l-am putut vedea și auzi — și aceasta pentru a evita orice emoțiune (...). Agresiv nu fusese niciodată. Diagnosticul nu era bine stabilit. Se credea că ar fi fost paralizie progresivă de rătăcire 4) și se aștepta o schimbare numai pentru a se putea confirma această diagnoză...

Mă exprimasem îndată la doi sau trei junimiști — junimiști încă pe cit știu eu — că de se confirma sus zis

diagnoză, cazul era prognostic tare dubios, deși sonațiunea tare rară nu era de tot exclusă. Azi însă Eminescu e de cîteva săptămîni complet restabilit. Vin chiar acum de la Döbling, unde m-am întreținut cu dînsul o jumătate de oră, fără a fi putut descoperi în vorba lui nici o urmă cit de palidă de demență. Boala lui era o pseudo psihoză sifilitică, care a trecut cu iodul pe care l-a luat. Nu-i melancolic, dar psihic deprimat. Grija lui este sărăcia. Nu știe cine l-a trimis și în ce condiții se află și ospiciu și mai ales cine are să-l scoată. Imi mărturisesc că grija asta nu-l lasă să doarmă noaptea. Cînd i-am spus că ar fi bine să iasă — (odată a venit la Viena) — mai ales, el îmi mărturisă că e tare sărac, n-are nici un ban, ceea ce e momentan realitate. Atunci l-am asigurat că opera lui, care s-au tipărit (el posedă un exemplar) se vind și din asta se va strînge mult; atunci zîmbi Eminescu ironic: „Nu știu eu cit se citește la noi!” imi zise el, „s-apoi nici nu-mi place că s-au publicat fără să le pot revedea. Era atîta de îndreptat!”. Și cînd i-am zis că le va putea revedea la o a doua ediție, imi spuse cu același zîmbet că nu speră să vadă o a doua ediție — și aceasta nu că nu va trăi — ci tot pentru că se citește puțin de tot la noi. Doctorul Obersteiner (traducătorul „Funcțiunilor creierului” a lui Ferrier) care era de serviciu, imi comunică că nu mai vede nici un motiv pentru reținerea lui E. (Eminescu) în ospiciu și că s-ar fi exprimat în sensul acesta D-lui Maiorescu, care i se pare că e conducătorul principal al soartei lui Eminescu acum.

O trecere directă a lui E. (Eminescu) în ocupații care cer o încordare mintală ar fi tare nefolositoare. Mult mai bine ar fi dacă s-ar putea să fie scos din Döbling cit mai degrabă și să petreacă cîteva luni într-o climă caldă, liniștit, pentru a se putea restaura complet și ieși din spitalul de convalescență în care se află. Ar fi însă tare hazardat a-l lăsa în voiaj singur. Deocamdată ar fi tare folositor de i s-ar trimite din partea competenței o asigurare mai pozitivă decît cuvintele mele, ca să nu se creadă așa de lipsit de mijloace și părăsit, neștiind „cine are să vină vreodată să-l scoată din ospiciu”.

Că stă între alienații știe pozitiv. Și aceasta contribuie a-l deprima. Se ține izolat și-mi declară motivul. Nu apare în salon unde vin cîteva „alienații”, pe care nu-i cunoaște, nici nu are ce vorbi cu ei, nici poate lua parte la conversațiile lor.

Cînd mi se comunică că ponderea corpului lui a crescut în scurt timp cu 6 pînă la 7 kg., mă întrebă E. (Eminescu) „ce are a face ponderea, că el crede că sănătatea depinde de la starea sănătății genitorilor și circumstanțele de existență a individului născut și nu de la pondere”. După explicația dată rămase convins.

Alimentația nu-i pare destul de abundentă. În adevăr, fără a jigni igiena, atît de prețioasă pentru dînsul, ar putea consuma ceva mai mult.

Citește teatru ușor 6). A voit să-i scrie azi lui D-lui Maiorescu. Dar nu știe ce, zice el, fiindcă nu știe unde se află.

Vezi, o asigurare în sensul acesta ar putea fi deocamdată tare prețioasă pentru confirmarea stării lui psihice și împrăștierea griji, acestui puternic corosiv al minții. Apoi o călătorie și, în fine, va putea fi redat patriei. Cunoșcînd entuziasmul tău în întreprinderi de soial acesta, am convingerea că cuvîntul meu nu cade pe pămînt sterp. Pentru informații mai departe stau la dispoziție.

Te salut cu cordialitate,
D. Boghean.

1 Această scrisoare, care face parte din arhiva Muzeului de literatură al Moldovei din Iași, este prevăzută să apară în volumul de documente inedite „Mari personalități ale culturii române” (din perioada 1850—1950), în cadrul Editurii „Junimea”, sub îngrijirea lui I. Arhip și D. Vacariu;

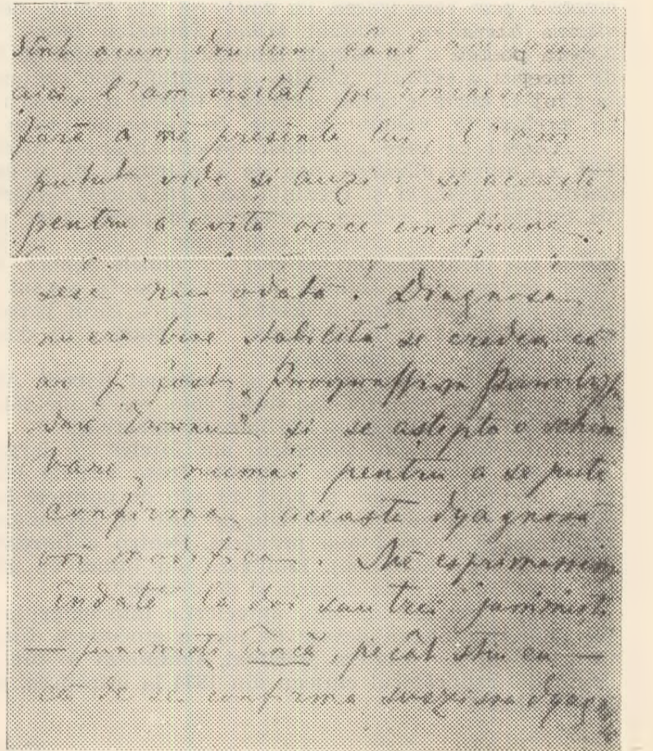
2 Urmează cîteva probleme fără nici un interes documentar;

3 Medicul curant al lui Eminescu la sanatoriul Ober-Döbling din Viena;

4 Diagnosticul este dat în limba germană;

5 Obersteiner i-a scris în acest sens o scrisoare lui T. Maiorescu în ziua de 10 febr. 1884;

6 Insuși Obersteiner îi adusese spre lectură lui Eminescu operele dramatice ale lui Hebbel, așa cum reiese din scrisoarea sa către Maiorescu.

„Corespondențele” la Eminescu

În postuma O, -nțelepciune ai aripi de ceară! — acest vers — „Pierdută-i a naturii sfântă limbă” — care poate fi o „cheie” pentru înțelegerea unei concepții fundamentale a poetului și a unuia dintre „secretele” operei sale.

S-a mai vorbit despre marea distanță care separă „în literatura europeană a secolului trecut așa-numita poezie — pictură, „obiectivă” și „impersonală” și „poezia” căreia Rousseau și Chateaubriand îi deschisese calea, întemeiată pe sentimentul unei întrepătrunderi între natură și spirit” (Marcel Raymond). Romanticii vedeau natura însuflețită, gânditoare. Observația este, de multă vreme, în exegeza eminesciană, un loc comun. Remarcăm însă în *Călinul Nebunul* o expresie modernă a acestei viziuni:

„Pare că și trunchii mîndri poartă suflete sub coajă,

Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă...”

Versurile amintesc două pasaje asemănătoare (asemănarea merge chiar pînă la termenii din *Voix Intérieures* (1837) de Victor Hugo („O, végétation esprit! matière, force! / Couverte de peau rude ou de vivante écorce! / Aux bois, ainsi que toi, je n'ai jamais erré / ... Prendre à tous les rameaux de confuses pensées...”) și din *Vers Dorés* de Nerval („Un pur esprit s'accroît sous l'écorce des pierres!”).

Pentru mulți dintre scriitorii epocii, natura este asemenea unui templu. A spus-o Baudelaire într-un vers celebru — „La Nature est un temple...” —, dar ideea apare mult mai devreme, la Chateaubriand, în *Génie du Christianisme* și la Hoffmann, în *Der goldene Topf* („Coloanele păreau arbori, capitellurile și cornișele — frunze de acantă...”), iar Eliphas Lévi, numele de magician al poetului Alphonse Louis Constant o exprimă, înaintea lui Baudelaire, chiar în acești termeni: „Toute la nature est un temple pour nous”, La Eminescu, ideea există în mai multe locuri, în *Călin Nebunul*, de pildă:

Stele galben tremurînde mișcă-n negurile sure,
Intră-n domele de nouri argintii multicolore...”

sau în *Memento mori*:

„Codrul — înaintea vrajei — o cetate fu frumoasă.
A ei arcuri azi își ramuri, a ei stilpi sunt trunchiuri groase

În *Epigonii*, despre poeții vizionari, acest vers cu un halou de semnificații: „Ochiul vostru vedea-n lume de icoane un palat”. Marcel Raymond scria despre Baudelaire

ire că „adoptă în fața naturii exterioare un punct de vedere cu totul remarcabil. El vede în ea nu o realitate existînd în sine și pentru sine, ci un uriaș rezervor de analogii și, de asemenea, un soi de excitant pentru imaginație”. „Pierdută-i a naturii sfîntă limbă”, spune poetul în mai multe rînduri. El credea, în descendența lui Svedenborg și a altora, în unitatea lumii, în existența unor *corespondențe* între elementele care compun lumea materială și cea spirituală. Ideea pierderii contactului cu limba „secretă” a naturii există, de altfel, în Svedenborg. Baudelaire, cel care a consacrat teoria *corespondențelor*, și a aplicat-o cu consecvență, recunoaște în *Arta romantică* întietatea scriitorului suedez: „Svedenborg ne-a învățat... că totul, formă, mișcare, număr, culoare, parfum, în spiritual ca și în natural, sînt semnificative, reciproce, conversează, corespund”. Au fost deja semnificate numeroase texte din literatura romantică ce se înrudesc cu celebrul sonet baudelairean. Un loc special îl ocupă opera lui Alphonse Louis Constant. Jacques Crépét, un critic francez din perioada interbelică, a descoperit un ziar din 1844, *Les Mystères galants des théâtres de Paris*, la care colabora și Baudelaire și a dovedit că poetul *Florilor răului* îl cunoștea pe Constant. Tot Crépét a semnalat în opera lui Constant un poem intitulat *Les Correspondances*. N-au fost studiate îndeust raporturile lui Baudelaire cu A. L. Constant. Fără a avea valoarea sonetului baudelairean, poemul *Les Correspondances* este mai amplu și mai bogat în idei. L-am citat pentru că se află la originea *Corespunderilor* și pentru că există citeva similitudini între unele dintre versurile lui și mai multe pasaje din opera poetului român. Caracterul programatic al poemului lui Constant este evident mai ales la începutul strofei a doua: „Par une secrète harmonie, / La terre ainsi répond au cieux / Et l'instinct sacré du génie / Voit leur lien mystérieux”. Alături, aceste versuri din *Memento mori*: „Și cumînți frunzele toate își comunică misteruri. / Surizînd, clipind ascultă ochii deaur de pe ceruri / ... Cine are-urechi s-audă ce murmur gurile rele / Și vorbărețele valuri și prorocitoare stele...”.

Este necesară, desigur, precizarea că, asemenea lui Baudelaire și în mult mai mare măsură decît Hoffmann, Eminescu „a depășit o experiență individuală și intermitentă și... a stabilit o lege generală a *corespondențelor* căreia îi dă apoi o aplicație parțială” (Jean Pommier despre Baudelaire). Poetul a fost, de fapt, obsedat de ideea armoniei universale, de sentimentul „corespunderii” între planul spiritual și cel real, între cosmic și terestru, vizibil și invizibil. Un studiu statistic, *La synesthésie dans la création artistique de M. Eminescu*, T. Arghezi et M. Sadoveanu de Mihaela Mancaș, indică existența a peste cinci sute de sinestezii la Eminescu față de cele numai o sută la Arghezi. *Corespondențe* de tipul acesta: „Les fleurs des champs ont une voix...” din A. L. Constant sînt numeroase în *Memento mori*, *O-nțelepciune ai aripi de ceară*, *Călin Nebunul*: „Și la orce pas el face codrul simțitor răsună / Și prin mreșile de frunze glasuri trec ca o frună, / Căci o strună-i orce creangă și o limbă-i orce frunză...”.

Statuia din fața Bibliotecii universitare

nescu, T. Arghezi et M. Sadoveanu de Mihaela Mancaș, indică existența a peste cinci sute de sinestezii la Eminescu față de cele numai o sută la Arghezi. *Corespondențe* de tipul acesta: „Les fleurs des champs ont une voix...” din A. L. Constant sînt numeroase în *Memento mori*, *O-nțelepciune ai aripi de ceară*, *Călin Nebunul*: „Și la orce pas el face codrul simțitor răsună / Și prin mreșile de frunze glasuri trec ca o frună, / Căci o strună-i orce creangă și o limbă-i orce frunză...”.

Alteori, viziunea asupra trecutului realizează o „corespondență” gigantică între trecut și prezent, cu evidente valori profetice: „Ș-atunci sufletul visează toată istoria străveche — / Glasuri din trecut străbate l-a prezentului ureche, / Din a valurilor sfadă prorociri se aridă” (*Epitetul*).

Poetul „corespondențelor” este, în concepția lui Eminescu, un vizionar, altfel spus, ca în *Epigonii*: „Ochiul vostru vedea-n lume de icoane un palat”, sau, ca în *Povestea magului călător în stele*: „Genii beau vinu-uitării, cînd se cobor din ceruri; / Deschise-ți-s, nebîndu-l, a lumilor misteruri”. Pe aceeași idee, în *Mureșanu și O, stîngă-se a vieții*, un vers în două variante: „Și clare-s pentru mine enigmatice-nilcite”; „Sunt limpezi pentru mine enigmatice-nilcite”.

A „vedea” *corespondențele* înseamnă a vedea *înăuntru*. „La ce poate sluji natura, scrie Marcel Raymond despre Baudelaire, dacă nu la a oferi sufletului posibilitatea de a se vedea și supranaturalului posibilitatea de a se manifesta? La capătul meditației, i se va dezvălui poetului „une ténébreuse et profonde unité”. Este vorba, mai întii, despre o unitate a lumii exterioare, despre sentimentul participării, al „corespondenței” între elementele ei așa ca în acest distih din *Memento mori*:

„Limba rîurilor blindă, ale codrilor suspine,
Glasul lumii glasul mării se-mpreună-n infinit...”

S-a spus despre Baudelaire că ajunge, prin aplicarea „legii *corespondențelor*”, la acea stare de *comuniune universală* în care subiectul și obiectul se absorb reciproc (Raymond). Există în postumele lui Eminescu un text de o importanță capitală în evoluția liricii în a doua jumătate a secolului al XIX-lea — *O-nțelepciune ai aripi de ceară!* Ne interesează aici strofa a cincea:

„Și tot ce codrul a gîndit cu jale
În umbra sa pătată de lumini,
Ce spun: izvorul lunecînd la vale,
Ce spune culmea, lunca de arini,
Ce spune noaptea cerurilor sale,
Ce lunii spun luceferii senini
Se adunau în rîsul meu în plînsu-mi
De mă uitam răpît pe mine însumi...”

Mai mult decît la acea „comuniune” „universală” și la acea absorbție reciprocă a subiectului și obiectului, Eminescu ajunge, prin aplicarea „legii *corespondențelor*”, la ceea ce numește Hugo Friedrich, în legătură cu Arthur Rimbaud, *eul planetar*, în acest caz, mai curînd, *eul cosmic*. Depășirea eului empiric al romanticilor în ceea ce se poate numi *eul cosmic*, evoluție esențială pentru poezia modernă, indică o contribuție importantă a poetului român la dezvoltarea „teoriei *corespondențelor*”. Eminescu apare astfel, și din acest punct de vedere, un mare precursor.

Aceste fapte ca și altele, îl arată pe autorul *Luceafărului* nu ca pe un „contemporan” al lui Novalis, Hölderlin sau Hoffmann, chiar dacă fructifică unele dintre experiențele și ideile lor, ci ca pe un autor al generației sale, aceea a lui Baudelaire, Rimbaud, Conrad Ferdinand Meyer, pentru concepția sa despre poezie ca și pentru structura operei.

I. CONSTANTINESCU

Eminescu în limba maghiară

Marele nostru liric s-a bucurat de o deosebită atenție din partea scriitorilor și poezilor maghiari. Singuratecile traduceri, apărute în paginile literare ale ziarelor, în revistele literare și almanahurile tipărite la noi sau în Ungaria, nu au fost încă inventariate. Volume au semnat Cristea Illes (1895), Szöcs Géza (1895), Kibédi Sándor (1934), Finta Gerő (1939), Székely Zoltán (1947), Dsida Jenő (1954), Szász Béla (1956), Frágy Zoltán (1961 și 1964), Kakassy Endre (1961), Nagy Géza (1963), Kácsó Zoltán (1966), Köpeczi Béla (1966), Feny István (1972), Bitay Árpád, antologie (1928).

Dintre toți aceștia, Kibédi Alexandru (n. 1897, la Somcuța Mare) a parcurs una din cele mai interesante experiențe, muncind trei ani la traducerea integrală a poeziei eminesciene.

Răsfoind, toamna trecută, o bogată arhivă de manuscrise, adusă de mine de la Cluj în 1940, de unde fusesem izgonit de dictatul de la Viena, am dat de ciorna unui interviu pe care i l-am luat lui Kibédi în 1934. Totul se referă la Eminescu și la emoțiile prin care trecea, cu două-trei zile înainte de a apare în vitrina librăriilor volumul *Mihai Eminescu összes költeményei* (Opera poetică a lui Mihail Eminescu) care avea să fie și cartea de început a editurii „Cărțile Ardealului Nou”, atunci înființată la Cluj. O parte a aceluși interviu, Kibédi Alexandru a utilizat-o ca prefață la volum. În cele ce urmează redau esențialul

„Gîndul cu care am săpat temelie trairnică lucrării mele a fost nu numai plăcerea mea de a pătrunde taina gigantului de dincolo de veac, ci și credința mea că interpenetrarea culturală va înstăpîni mai curînd înțelegerea și pacea între popoare.

Traietoria de luceafăr științietor a vieții lui Mihail Eminescu am urmărit-o pas cu pas: în rimele sonore, în muzicalitatea versurilor, în duioșia inspirației și în sensul profund al concepției despre viață a acestui geniu a cărui personalitate complexă își însușește; cu fiecare an, puterea de dominație asupra sufletului contemporanilor.

Poeziile lui Eminescu — a continuat Kibédi Alexandru — sînt acum ale mele, tot așa după cum vor fi ale tale, cititorule, ale nației care l-a născut, ale întregii umanități.

Tălmăcindu-l pe Eminescu, am înțeles că larga claviatură sufletească a acestui poet cuprinde toate epocile istoriei românilor, de la descălecarea și pînă dincolo de puținele lui zile, pînă dincolo de puținele noastre zile pe care el, precursor al unității naționale și prooroc, le-a prevăzut. Pentru a întrezări România de acum (din 1934 n.n.), Eminescu s-a întors cu gîndul înapoi și a privit viitorul de departe și de demult...”

După patruzeci de ani, aprecierile tălmăcitorului clujean al lui Eminescu nu au nevoie de nici o amendare. Cîntecul lor astăzi, într-un nou context spiritual, subliniază în plus contribuția adusă de traducătorul clujean din 1934 la înfrățirea, prin cultură, între oameni.

Corneliu ALBU

Giuseppe Ungaretti

Rareori se întîlnește, cred, în literatura ultimelor două secole, o figură de scriitor și de poet mai complexă și mai completă decît aceea a lui Mihail Eminescu. Inaugurînd o epocă profund nouă, el pune de fapt bazele formării unei limbi unitare și moderne a poporului său...

Precursor al citorva ipostaze fundamentale ale poeziei din secolul XX, Eminescu, care găsește soluții foarte rafinate pentru desfășurarea unei autobiografii lirice proprii, demonstrează în același timp că numai plecînd de la experiența și de la sentimentul poporului se poate înfăptui renașterea literaturii române. În acest sens, cuvîntul încărcat de imagine care ajunge la el din expresia populară face, fără îndoială din Eminescu un Garcia Lorca cu cincizeci de ani mai timpuriu, și dă viață unui foarte original lirism narativ...

Creator cu sentimentul chinuit și ars pînă la atingerea acelei înalte splendori care face din el unul din cei mai mari poeți ai timpului său și al tuturor timpurilor, prin omenie, Eminescu rămîne pentru totdeauna unul din maeștrii cuvîntului poetic profund inspirat.

Rafael Alberti

Maria Teresa Leon

Poeții au virtutea de a însufleși și cele mai ascunse unghere. Ei sînt aceia care dețin cheile ascunse ale sufletului popoarelor lor.

Mihai Eminescu este România.

A devenit de mult un loc comun, o expresie a unei realități de netăgăduit faptul că arta lui trăiește plină de vigoare și că stihurile sale îi durează în stîncă nemurirea.

I. Kojevnikov

Printre primii în literatura română, Eminescu a zăgrăvit proletariatul. Nici chiar poeții din ultimul deceniu al secolului trecut, creația cărora

Scriitori străini despre Mihai Eminescu

a fost strîns legată de mișcarea muncitorească din România, nu au scris opere care să demaște atît de puternic, în numele clasei muncitoare „orînduiala cea crudă și nedreaptă, / Ce lumea o împarte în mizeri și bogați”. Dar a venit anul 1871 și s-a prăbușit cel de-al doilea Imperiu... În ochii burghezului înfrînt și speriat s-a ridicat de sub ruine prevestirea lumii noi — Comuna din Paris. Eminescu completează poezia Proletarului cu două tablouri noi (poezia primește titlul *Umbre pe pînza vremii*)...

Fiecare mare artist are pe lingă propria-i viață, viața creației sale. Creația lui Eminescu este o întreagă epocă de luptă, de înfrîngeri vremelnice și permanente izbînzii.

CRONICA

săptămînal politic - social - cultural

colegiul de redacție:

LIVIU LEONTE, redactor șef
ANDI ANDRIEȘ, redactor șef adj.
N. BARBU, redactor șef adj.
ȘTEFAN OPREA, secretar șef-ral de redacție

VASILE CONSTANTINESCU

Prezentarea grafică: VALER MITRU